

Castrenianumin
toimitteita

36

KOMIN KANSAN ENSIMMÄINEN RUNOILIJA

150 VUOTTA I. A. KURATOVIN SYNTYMÄSTÄ

Helsinki
1990

Castrenianumin
toimitteita

36

KOMIN KANSAN
ENSIMMÄINEN RUNOILIJA

150 vuotta I. A. Kuratovin syntymästä

Toimittanut Johanna Laakso

Helsinki 1990

Castrenianumin toimitteita 36

Julkaisijat: Castrenianumin laitokset
Suomalais-ugrilainen Seura

Sarjan vastaava toimittaja: Seppo Suhonen

Tekstinkäsittely: Johanna Laakso

Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala 1990

ISBN 951-45-5238-5

ISSN 0355-0141

SISÄLLYS

Lukijalle	7
-----------	---

I SYMPOSIUMIESITELMÄT

Adolf Turkin:	
I. A. Kuratovin elämä ja toiminta	11
Raija Bartens:	
Kuratovin Jumala-kuva	35
Paula Kokkonen:	
Adjektiivit Kuratovin runoissa	59

II KURATOVIN RUNOJA

КОМИ КЫВ	72
Komin kieli <i>Suom. Paula Kokkonen</i>	73
Пöч	76
Isoäiti <i>Suom. Paula Kokkonen</i>	77

Грездса ныв карса баринлы	80
Maalaistyttö kaupungin herralle	
<i>Suom. Johanna Laakso</i>	81
Левлөн юкөм	84
Leijona jakajana <i>Suom. Paula Kokkonen</i>	85
Гут	86
Kärpänen <i>Suom. Paula Kokkonen</i>	87
(Эз кө шог вөв, гаж эг төдө...)	88
(Iloa ei suru estä...) <i>Suom. Johanna Laakso</i>	89
Гуговлөн (Важөн узьö сылөн мывкыд...)	90
Gugov: (Unessa on hältä järki...) <i>Suom. Johanna Laakso</i>	91
(Велöдысь мем öтпыр шуис...)	92
(Opettaja kielsi...) <i>Suom. Johanna Laakso</i>	93
(Ме философ этшаника...)	94
(Lie kipinää jumalaista...) <i>Suom. Paula Kokkonen</i>	95
(Кор көть паныд воан мем...)	96
(Kun vain tulet vastaan...) <i>Suom. Johanna Laakso</i>	97
(Йöз дінын ме олі...)	98
(Muiden kanssa elin...) <i>Suom. Paula Kokkonen</i>	99
(Идеал тэ менам, Анна...)	102
(Olet ideaali, Anna...) <i>Suom. Johanna Laakso</i>	103
(Каналляыд менам мусук...)	104
(Lemmittyäni, lempo vieköön...) <i>Suom. Johanna Laakso</i>	105

(Миян сёрни вöліс дольд...)	106
(Juttelimme leppoisasti...) <i>Suom. Johanna Laakso</i> . .	107
(Öтпыр зэв мем дзугыль лоис...)	108
(Kerran uuvuin elämääni...) <i>Suom. Johanna Laakso</i> .	109
Гуговлөн (Дас во олі ме...)	110
Gugov: (Vuosikymmenen jo elin...) <i>Suom.</i> <i>Johanna Laakso</i>	111
(Бара шог, дзик öтка шог мем!...)	112
(Surua vain yhtä mitta...) <i>Suom. Johanna Laakso</i> .	113
Гуговлөн (Висьö менам морöс...)	114
Gugov: (Rintani on sairas...) <i>Suom. Johanna Laakso</i> .	115
Пасъяс синтöмлөн	116
Sokean merkintöjä <i>Suom. Johanna Laakso</i>	117
(Ой, олөм, олөм!...)	138
(Oi elämä!...) <i>Suom. Johanna Laakso</i>	139

LUKIJALLE

I. A. Kuratov (1839 — 1875), suomalais-ugrilaista sukukieltämme puhuvien komien eli syrjäänien suuri runoilija, toimi opettajana ja keisarillisen sotilashallinnon virkamiehenä, ei eläessään saavuttanut kuuluisuutta runoilijana eikä ennen kuolemaansa edes saanut runoistaan julki kuin muutaman kappaleen. Itse asiassa hänen koko säilynyt tuotantonsa — runoja, runoelmia, venäläisen, eurooppalaisen ja itämaisen runouden käännöksiä ym. — oli välillä vaarassa joutua kadoksiin jo ennen tunnetuksi tuloaan. Myös Kuratovin elämäntarina täyttää traagisen runoilijakohtalon mitat: hänen monenlaisten vastoinkäymisten ja sisäisten etsintöjen täyttämä elämänsä katkesi varhain keuhkotautiin.

Komin kieli oli noihin aikoihin kirjakieltä vailla, jokseenkin viljelemätön, ja sitä selvempää runoilijalahjakkuutta Kuratov osoittikin ryhtyessään uskaliaasti taivuttamaan sitä eurooppalaisen runouden mittoihin. Uhkayritys onnistui: Kuratovin teknisesti loistokas lyriikka laski pohjan komien kansalliselle taiderunoudelle. 1920-luvulta lähtien, jolloin Kuratovin runous Kominmaalla tuli tunnetuksi, häntä on kunnioitettu kansallisrunoilijana, komien Aleksis Kivenä — Kiveä hänessä muistuttaa-kin murheellisten elämänvaiheiden ohella hänen usein tummasävyisen runoutensa vilpitön tunteikkuus.

Kunnioittaakseen komien suurta runoilijaa, lahjakkuutta, joka osoitti, millainen elinvoima voi piillä myös "pienessä" kielessä ja kulttuurissa, Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos järjesti 30. marraskuuta 1989, Kuratovin syntymän 150:ntenä juhlavuonna ja 114 vuoden ja yhden päivän kuluttua hänen kuolinyöstään, pienen mutta tiiviin ja lämmintunnelmaisen Kuratov-symposiumin, jossa Tallinnassa toimiva komilainen tutkija Adolf Turkin kertoi Turkinin elämänvaiheista ja toiminnasta, Raija Bartens käsitteli esitelmässään Kuratovin Jumalakuva ja Paula Kokkonen adjektiiveja Kuratovin kielessä. Nämä esitelmät sekä joukko tilaisuudessa esitettyjä Kuratovin runojen suomennoksia julkaistaan nyt kirjan muodossa.

Runosuomennokset ovat uusia, tätä tilaisuutta varten syntyneitä — aiemminhan Kuratovin runoutta on meillä laajimmin tehnyt tutuksi Raija Bartens vuonna 1984 ilmestyneessä komilaisen lyriikan antologiassaan *Käenkukuntayöt*, jossa myös Kuratovin koko elämä ja tuotanto tiiviisti esitellään. Suomennosten rinnalla julkaistut alkuperäistekstit on otettu Syktyvkarissa 1979, runoilijan syntymän 140-vuotisjuhlaksi ilmestyneestä, E. S. Guljaevin ja A. N. Fedorovan toimittamasta kokoelmasta *Menam muza* ("Runottareni"), jossa ne ovat nykyisen komin kirjakielen ja kirjoitustavan mukaisessa asussa.

Helsingissä, helmikuussa 1990

Johanna Laakso

I SYMPOSIUMIESITELMÄT

ADOLF TURKIN

I. A. KURATOVIN ELÄMÄ JA TOIMINTA

Komilainen runoilija, kääntäjä ja tiedemies Ivan Aleksejevitsš Kuratov syntyi kahdeksantenatoista päivänä heinäkuuta vuonna 1839 Kebran kylässä (nykyinen Kuratovon kylä) Ust-Sysolskin kihlakunnassa Vologdan maakunnassa (nykyään Komin tasavallan Sysolskin alue) maaseudun diakonin (apupapin) perheeseen. Hänen äitinsä oli talonpoikaisesta perheestä. Ivan Kuratov oli perheen yhdeksäs lapsi. Tuleva runoilija oli kuusi vuotta vanha, kun hänen isänsä kuoli. Suuren perheen ylläpito siirtyi äidille. Tämä kuoli 74-vuotiaana, vuotta ennen runoilijan kuolemaa.

Ivan Kuratov, kuten isoisänsä ja isänsäkin, aikoi pappisopistoon opiskelemaan. Hengellisen säädyn lapset saivat opiskella siellä valtion kustannuksella. Kesällä 1850 Ivan äitinsä kanssa lähti jalkaisin Jarenskin kaupunkiin (sinne oli matkaa 400 virstaa), missä oli hengellinen opisto. Opinnoissa oli odotettavissa suuria vaikeuksia: opiskelu tapahtui venäjän kielellä, eikä leskiäiti pystynyt tukemaan poikaansa rahallisesti. Tämä elämän kausi jätti tulevalle runoilijalle synkät muistot.

Kuratovin vanhemmat veljet opiskelivat jo hengellisessä seminaarissa. Heidän kiinnostuksensa kohteena oli

kirjallisuus ja kansanrunous. Vanhin veli Vasili jopa seppitti runoja ja käänsi hengellisiä tekstejä komiksi. Hänellä oli suuri osuus Ivan Kuratovin runonlahjojen kehittämisessä. Kolmetoistavuotiaana, opiskeluaikanaan, Ivan Kuratov aloitti runoilemisen, mutta yksikään hänen runoistaan tältä kaudelta ei ole säilynyt. Välttääkseen rangaistusta runojen kirjoittamisesta hän käytti salanimeä Gugov, joka merkitsee 'nurinpäin olevaa'.

Keväällä vuonna 1854 tuleva runoilija ja tiedemies suoritti Jarenskin hengellisen opiston loppututkinnon ja hänet siirrettiin Vologdan hengelliseen seminaariin, missä hän opiskeli kuusi vuotta. Nämä vuodet olivat vaikeat mutta onnelliset.

Lahjakkuutensa ansiosta Kuratov kuului parhaisiin oppilaisiin. Seminaarissa opetettiin skolastisesti, ankaraa pänttäystä vaatien, ja siellä vallitsi kova kuri. Ivan Kuratov osoitti suurta sinnikkyyttä kielten opiskelussa, muun muassa muinaiskreikan ja latinan, saksan ja ranskan kielissä. Seminaarissa opetettiin myös komin kieltä, jotta tulevat kirkon palvelijat voisivat palvella kirkkokansaa suoraan sen omalla kielellä. Tiedossa ovat myös komin kielen opettajien nimet: Pavel Savvaitov ja Aleksei Popov. Molemmat ovat laatineet komin kieliopin.

Seminaariaikana Ivan Kuratovin runoilijalahjakkuus puhkeaa täyteen kukkaan. Hän runoilee itse ja kääntää paljon venäläistä ja länsieurooppalaista runoutta. Tänä aikana hän kirjoittaa myös tunnetun runonsa "Komin kieli".

Keväällä 1860 Ivan Kuratov valmistui Vologdan hengellisestä seminaarista. Enemmistölle valmistuneista opiskelijoista elämänura oli selvä: kirkon palvelijaksi Kominmaan kyliin. Mutta Kuratov halusi jatkaa opiskeluaan. Jo ennen seminaarin päättämistä hän jättää rehto-

rille anomuksen pyytäen saada suorittaa Moskovan hengellisen akatemian pääsyutkinnon. Hän ei onnistu pääsemään niiden kahden oppilaan joukkoon, jotka lähetettiin Moskovaan valtion kustannuksella pyrkimään hengelliseen akatemiaan. Kuratov matkustaa kuitenkin Moskovaan elokuussa 1860 ja asuu siellä huhtikuuhun 1861 saakka. Emme tiedä tästä Moskovan kaudesta mitään, koska hänen työluettelossaan ei ole siitä mitään merkintää. Voidaan vain olettaa, että hän yritti päästä hengelliseen akatemiaan tai Moskovan yliopistoon.

Keväällä 1861 Kuratov palaa kotimaahansa. Hän matkustaa Vologdan kaupunkiin ja anoo opettajan virkaa. Koska kukaan muu seminaarin opiskelijoista ei halunnut lähteä opettajaksi kaukaiseen Ust-Sysolskiin, nykyiseen Syktyvkariin (palkka oli erittäin huono, 100 ruplaa vuodessa), Kuratovin anomus hyväksyttiin heti. Kuratov määrättiin opettajaksi Ust-Sysolskin hengelliseen seurakunnan opistoon. Siihen aikaan Ust-Sysolskissa oli kolmetuhatta asukasta ja kolme oppilaitosta: kihlakunnan opisto, hengellinen seurakunnan opisto sekä kaksiluokkainen tyttökoulu. Tänä kautena Kuratov paneutuu ahkerasti työhön sekä jatkaa määrätietoisesti itseopiskelua, lukee paljon ja tekee muistiinpanoja.

Opettajan työnsä ohella hän keskittyy runolliseen luomistyöhön, sepittää useita huomattavia runoja ja runoelmia sekä onnistuneita käännöksiä. Hänen kiinnostuksensa kohteina ovat hänen kansansa kohtalo, sen kieli ja historia. Säilyneet muistiinpanovihot osoittavat Kuratovin harrastusten monipuolisuutta: niissä käsitellään kirjallisuutta ja kielitiedettä, historiaa ja filosofiaa, taloustiedettä ja maantiedettä, Komin kansan folklorea. Hän halusi laatia suuren teoksen komien historiasta, koota komin kielen selittävän sanakirjan sekä kirjoittaa kieliopin.

Opettajana Kuratov tunsu syvää tyytymättömyyttä hengellisessä seurakunnan opistossa vallitsevaan opetus-systeemiin. Hän halusi tuoda innovaatioita koulusysteemiin, muuttaa sen.

Kuratovin itsenäinen luonne, hänen kansanomaisuutensa, hänen ystävyytensä poliittisten pakolaisten kanssa ja pilarunot paikallisista johtajista herättävät negatiivista huomiota paikallisten viranomaisten taholla. Häneen aletaan suhtautua varoen, toisinaan jopa vihamielisesti, ja useamman kerran hänet kutsutaan poliittisen hallinnon puheille. Tällainen ilmapiiri kävi kestä-mättömäksi, ja Kuratov päätti lähteä Ust-Sysolskista löytääkseen uuden työpaikan. Sitä paitsi odotettavissa oli, että Ust-Sysolskin opisto lakkautettaisiin pian. Ja todellakin, vuonna 1867, Kuratovin lähdön jälkeen, se lakkautettiin oppilaiden vähyyden vuoksi.

Tuolloin seminaarilaisten haettavaksi julistettiin paikkoja oikeuslaitoksen sotilasvirkailijoiden kouluun. Kuratov jätti hakemuksen, ja vuoden 1865 heinäkuussa hänestä tuli Kazanin rykmenttiaudiittorien koulun oppilas. Lokakuussa Kuratov muuttaa Kazaniin. Jättäessään kotiseudun hän tuntee syvää surua: hän ei koskaan pääsi palaamaan sinne. Yhden opiskeluvuoden aikana hän kirjoittaa uusia runoja, niiden joukossa myös kuuluisan runonsa "Runottareni" (Менам муза):

Менам муза

Абу вуза:

Базар вылө виршьясöс ог ыстө,

Ньöбьсыясöс виччысьны ог

лысьтö...

Älä pyydä:

sanaakaan ei myydä,

torille ei säettäkään viedä,

runottareni ei sitä siedä.

(Suom. Taisto Summanen)

Kazanissa hän tapaa Kazanin yliopiston professoreja ja kysyy heiltä neuvoja historian ja kielitieteen kysymyksissä. Ilmeisesti tuona aikana hän alkaa opiskella marin kieltä ja kerää aineistoa marin kielioppia varten.

Vuoden 1866 tammikuuhun osui suuri tapahtuma runoilijan elämässä. Vologdalaisissa paikallisjulkaisuissa ilmestyi viisi hänen runoistaan: "Poika" (Зон), "Nuori neito" (Том ныв), "Köyhä poika" (Голь зон), "Vanhus" (Пöрьсь) ja "Koiran kanssa" (Понкөд)¹. Nämä lehdessä ilmestyneet Kuratovin runot olivat ensimmäiset kominkieliset kaunokirjalliset julkaisut. Kaikki muut Kuratovin runoteokset julkaistiin vasta hänen kuolemansa jälkeen, monta vuotta myöhemmin.

Syksyllä 1866 Kuratov valmistuu armeijan audiittori-koulusta ja matkustaa sieltä virkapaikalleen Semipalatinskin kaupunkiin Kazahstaniin. Semipalatinskissa toimiessaan hän kirjoittaa noin 30 runoa ja runoelmaa. Kahden vuoden kuluttua Kuratov siirretään Vernyin kaupunkiin (nykyinen Alma-Ata), ja sinne hän jää elämänsä loppuun saakka. Kuratov toimi Turkestanin sotilashallinnon kansliavirkailijana ja suoritti erilaisia tehtäviä mm. tuomarina ja tutkintatuomarina.

Keski-Aasiassa palvellessaan hän kiinnostui pysyvästi kazahien, kirgiisien, tadžikkien ja uiguurien kielestä ja historiasta. Hän merkitsi muistiin näiden kansojen kansanrunoutta ja käänsi sitä komiksi sekä kirjoitti runoja itämaisista aiheista. Kuratov tunsikin myös tadžikkilaispersialaisen runoilijan Rudakin tuotannon ja käänsi hänen runojaan komin kielelle. Keski-Aasiassa Kuratov työskenteli myös komin kieliopin parissa ja halusi painattaa sen Vernyin kaupungin kirjapainossa. Hänen kuolemansa kuitenkin katkaisi hankkeen, komin kieliopin

käsikirjoitus jäi julkaisematta ja katosi.

Virkatehtävien suorittaminen Keski-Aasian kuumilla alueilla kolmentoista vuoden ajan, näännyttävä työ so-
taoikeuden virkailijana ja jatkuvat virkamatkat kaukaisille seuduille uuvuttivat Kuratovin lopullisesti. Koko virka-
aikanaan hän ei kertaakaan ollut lomalla eikä ottanut vapaata. Suurimman osan palkastaan hän lähetti lukuisille sukulaisilleen, ja hän auttoi myös opiskelevaa veljenpoikaansa. Hänellä itsellään ei ollut perhettä.

Kuratov sairastui malariaan ja myöhemmin tuberkuloosiin, tautiin, joka siihen aikaan oli parantumaton. Sitä paitsi hänen näkönsä heikkeni vuosi vuodelta. Sairaudestaan hän kirjoitti runossa "Tauti" (Висьом):

Сьӧкыд мем кыв джын нин
шуны,
Висьӧмӧй морӧсӧс личкӧ...
Морӧсӧс му личкас: нуны
Ковмас и сэки тай кыдзкӧ!

Raskas puolta sanaa
virkkaa,
tauti rintaa rusentaa...
Multa kohta painaa rintaa,
pakko sekin jaksaa kantaa.
(Suom. Raija Bartens)

Kuratov kuoli kolmenkymmenenkuuden ikäisenä, 29. marraskuuta 1875, kaukana kotimaaltaan. Ystävät ja virkatoverit hautasivat hänet Vernyin kaupungin hautausmaalle. Nykyään entisen hautausmaan paikalla on puisto, ja ensimmäisen komilaisen runoilijan hautapaikka on tuntematon.

Eläessään Kuratov onnistui julkaisemaan vain viisi runoa ja muutaman artikkelin, muun muassa komin kielestä. Koska Kuratovilla ei ollut omaa perhettä, hänen jälkeensä jääneet käsikirjoituksensa jaettiin kolmeen osaan ja lähetettiin hänen veljilleen Vonifatille, Nikolaille ja Afa-

nasille.

Vonifati Kuratov oli pappina Troitsko-Petšorskin kylässä Kominmaalla. Hänen perimästään Kuratovin jäämistöstä ei ole säilynyt yhtään mitään, lukuun ottamatta muutamia kirjoja Ivan Kuratovin henkilökohtaisesta kirjastosta. Nikolai Kuratov oli apulaispappina, hänkin Kominmaalla Votšan kylässä. Hänen saamistaan käsikirjoituksista ei myöskään ole säilynyt mitään.

Afanasi Kuratov toimi pappina Mežadorin kylässä Kominmaalla. Osa käsikirjoituksista lähetettiin hänen pojalleen Nikolai Afanasjevitš Kuratoville Pietariin, missä hän opiskeli Historiallis-filologisessa korkeakoulussa. Juuri häntä Ivan Kuratov oli tukenut taloudellisesti. Loman aikana hän toi Kominmaalle kaikki käsikirjoitukset ja antoi ne isälleen. Myöhemmin Nikolai Kuratov lähetettiin työhön Siperiaan Tobolskin kaupungin kymnaasiin. Afanasi Kuratovin kuoltua käsikirjoitukset siirtyivät hänen pojilleen Nikolaille ja Stepanille. Kaiken sen käsikirjoitusperinnön, joka nykyään on meidän käytettävissämme, on säilyttänyt Stepan Kuratov. Muut käsikirjoitukset, mm. Nikolai Kuratovilla Tobolskissa olleet, ovat kadonneet.

Kävi niin, että ensimmäinen totuudenmukainen tieto ensimmäisestä komilaisesta runoilijasta Ivan Kuratovista ei tullutkaan runoilijan sukulaisilta tai maanmiehiltä, vaan sen toi suomalainen tiedemies Yrjö Wichmann. Komin kielen tutkija Yrjö Wichmann lähti syyskuun lopulla vuonna 1901 Kominmaalle tarkoituksenaan tutkia paikan päällä komin kieltä ja sen murteita sekä koota kieli- ja folkloreaaineistoa.² Matkalla sinne hän viipyi pari päivää Pietarissa, missä hän tapasi komilaiset tiedemiehet Georgi Lytkinin ja Kallistrat Žakovin. Georgi Lytkin työskenteli kymnaasin opettajana. Hän oli ilmeisesti tuntenut Kura-

tovin henkilökohtaisesti ja ollut kirjeenvaihdossa hänen kanssaan. Kallistrat Žakov oli opettajana Pietarin yliopistossa ja on hänkin saattanut kertoa paljon Kuratovista ja hänen käsikirjoituksistaan. Näin ollen Yrjö Wichmannilla oli jonkinlainen käsitys ensimmäisestä komilaisesta runoilijasta sekä Kuratovin käsikirjoitusten olinpaikasta jo hänen lähtiessään Kominmaalle.

Lokakuusta 1901 huhtikuuhun 1902 Wichmann oleskeli Ust-Sysolskissa, Kominmaan pääkaupungissa. Tämän jälkeen hän lähti Vizingan kylään, missä runoilijan veljenpoika Stepan Kuratov toimi pappina. Wichmann oli jo kuullut, että Stepan Kuratov ei näytä setänsä käsikirjoituksia kenellekään. Vizingassa Wichmann viipyi noin kaksi kuukautta ja ehti tänä aikana saada Stepanin myötätunnon puolelleen. Wichmann onnistui sekä tutustumaan runoilijan käsikirjoituksiin että jäljentämään osan niistä. Palattuaan tutkimusmatkalta hän julkaisi vuonna 1903 Suomalais-ugrilaisen Seuran Aikakauskirjassa "Lyhyen selostuksen tieteellisestä tutkimusmatkasta syrjäänien luo vv. 1901—1902", jossa ensimmäistä kertaa tiedemaailman tavoitti tieto komien runoilijan Ivan Kuratovin olemassaolosta.³ Samana vuonna Wichmann julkaisi pienen kirjasen "Syrjäänin kieltä", jossa ilmestyi kaksi Kuratovin runoa, "Eteenpäin" (Водзö) ja "Syrjäänin kieli" (Кoмi кыв).⁴ Ne olivat Ivan Kuratovin ensimmäiset ulkomailla julkaistut runot. Nämä Wichmannin julkaisut eivät kuitenkaan päässeet komilaisten lukijoiden ulottuville, ja Kuratovin runous pysyi vielä kauan tuntemattomana komin kansalle.

Yrjö Wichmannin jälkeen komilaiset tiedemiehet K. Žakov ja P. Sorokin kääntyivät Stepan Kuratovin puoleen pyytäen saada käsikirjoitukset haltuunsa julkaisemista varten. Stepan Kuratov oli mielessään jo arvioinut käsi-

kirjoitukset eikä antanut niitä kenellekään. Niinpä käsi-kirjoitukset pysyivät papin kodissa vuoden 1923 kesään saakka. Tuolloin kielitieteilijä, tuleva filologiatieteiden tohtori A. S. Sidorov meni naimisiin pappi Stepan Kuratovin Ljudmila-tyttären kanssa. Aleksei Sidorov ja Ljudmila Kuratova-Sidorova saivat Stepan Kuratovin vakuuttuneeksi siitä, että käsikirjoitukset voi luovuttaa julkaistaviksi.

Vuonna 1923 ilmestyivät V. I. Lytkinin artikkeli Kuratovista, "Unohdetut komilaiset runoilijat"⁵, A. S. Sidorovin "Tuntematon komikirjailija I. A. Kuratov"⁶ sekä muutamia Kuratovin runoja. Tämä oli todellinen sensaatio. V. I. Lytkinin mukaan komien kirjallisuudessa Kuratovin runojen julkaisemista voitaisiin verrata Amerikan löytämiseen.

Aviopari Sidorov jatkoi Kuratovin toiminnan tutkimista. He valmistelivat runoilijan teoksista akateemista laitosta. Vuodesta 1926 vuoteen 1936 Aleksei Sidorov suoritti huolellista ja monimutkaista tekstologista ja kirjallisuustieteellistä valmistelutyötä Kuratovin käsikirjoitusten julkaisemista varten. (Vuonna 1926 Ljudmila Sidorova kuoli ja Aleksei Sidorov jatkoi työtä yksin.) Mutta vuonna 1937 Sidorov, kuten monet muutkin komilaisen älymystön edustajat, pidätettiin ja vangittiin. Tuolloin toinen tiedemies V. I. Lytkin oli ollut vankilassa jo kolme vuotta.

Aleksei Sidorovin julkaisukuntoon toimittamat I. A. Kuratovin teokset ilmestyivät kahtena niteenä runoilijan 100-vuotisjuhlaksi vuonna 1939, mutta mainitsematta tutkijan ja koostajan Aleksei Sidorovin nimeä.⁷

Vuonna 1937 pidätettiin ja vangittiin myös pappi Stepan Kuratov. Koko hänen kirjastonsa, myös käsikirjoitukset, takavarikoitiin ja tuhottiin. Ellei Aleksei Sidorov vuonna 1923 olisi saanut Stepan Kuratovilta runoilijan käsikirjoituksia, ne olisi vuonna 1937 lopullisesti tuhottu, ja jäl-

jelle olisivat jääneet ainoastaan Yrjö Wichmannin vuonna 1902 tekemät jäljennökset.

Välittömästi ennen sotaa (vuonna 1939) valmistui A. A. Popovin kandidaatinväitöskirja I. A. Kuratovista, mutta tekijän sairauden takia väitöstä ei järjestetty.

Suuren isänmaallisen sodan jälkeen useat tiedemiehet, sekä kielen- että kirjallisuudentutkijat, ryhtyivät tutkimaan Ivan Kuratovin toimintaa. Mainittakoon tässä professorit V. I. Lytkin ja A. K. Mikušev, tieteiden kandidaatit A. N. Fjodorova ja A. I. Vanejev, I. S. Guljajev ja V. I. Martynov, tiedemiehet P. Doronin ja A. Vežov, kirjailijat G. Fjodorov ja V. Juhnin sekä kotiseuduntutkijat T. Tšistaljova ja N. Ivlev.

Ulkomailla Kuratovin toimintaa ovat tutkineet edellä mainittu professori Yrjö Wichmann sekä professori Raija Bartens Suomesta, unkarilaiset Dávid Fokos-Fuchs ja Péter Domokos sekä englantilainen John Gordon Coates.

Haluaisin puhua erikseen Ivan Kuratovin tutkimuksesta Suomessa. Olemme jo panneet merkille, miten suuri rooli professori Yrjö Wichmannilla oli Kuratovin käsikirjoitusten löytäjänä ja komien ensimmäisen runoilijan tunnetuksi tekijänä. Myöhemmin Yrjö Wichmann julkaisi artikkeleita Kuratovista Isossa tietosanakirjassa.⁸ Wichmannin artikkeleiden kautta Kuratovista saatiin tietää Unkarissa ja Saksassa, Virossa ja Ranskassa.

Vuonna 1923 runoilija ja suomentaja Otto Manninen julkaisi Kalevalaseuran vuosikirjassa suomen kielellä muutaman näytteen komien kansanrunoudesta otsikolla "Syrjääniläisiä kansanrunoja".⁹ Aineistonsa hän otti Wichmannin kokoelmasta. Manninen suomensi seuraavat komilaiset kansanrunot: "Metsästäjäneito", "Minä tynkä, minä tyyppä", "Lunastettava neito", "Tulis siepata sirkku", "Kultapää kyyhky", "Häätiku (ystävätär morsia-

melle)". Mukana on myös Ivan Kuratovin runo "Komin kieli". Käännökseen liittyy alaviite: "Tämän runon kirjoitti aikoinaan koulunopettajasivistyksen saanut syrjäni Juhani Kuratov, joka syntyi vuonna 1839 ja kuoli hallinnollisena virkamiehenä Turkestanissa v:n 1875 paikkeilla. Alkuperäisen runoilunsa ohessa Kuratov harrasteli myös runojen kääntämistä. Niinpä hän on kääntänyt syrjääniksi yksityisiä Horatiuksen, Schillerin, Heinen ja Burnsin runoja."

Vuonna 1938 T. E. Uotila julkaisi Helsingissä kirjan "Syrjänische Chrestomathie mit grammatikalischem Abriss und etymologischem Wörterverzeichnis". Tässä lukemistossa on paitsi kansanrunoutta myös komilaista kaunokirjallisuutta: Kuratovin tunnettu runo "Komin kieli" sekä Schillerin "Die Teilung der Erde" Kuratovin käännöksenä.¹⁰

Vuonna 1984 Suomalaisen Kirjallisuuden Seura julkaisi komilaisen runouden antologian "Käenkukuntayöt". Antologian laatija, toimittaja ja runojen suomentaja on Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen professori Raija Bartens.¹¹ Antologiaan sisältyy 18 Kuratovin parasta runoa, mm. "Uusi laulu" (Виль сыланкыв), "Vene" (Пыж), "Armas tyttönen, nukke kaunoinen" (Муса ныланöй, мича аканьöй), "Pimeys" (Пемыд), "Sandra, sydänpärynen" (Сандра, сёлөмшөрöй), "Unia" (Вөтъяс), "Tähän kolkkaan äkin" (Та пельöсö пегыд) ym. Tekstit ovat rinnakkain suomen ja komin kielellä, joten komin lyriikan antologiaa voidaan käyttää myös komin kielen opintovälineenä.

Antologian laaja johdanto "Komien lyriikasta" on komilaisen runouden syvällinen tutkimus. Siihen sisältyy myös lyhyet tiedot komien runoilijoista, mm. Kuratovista.

Suomessa on Kuratovista julkaistu muutama tutkiel-

ma. Ennen kaikkea mainittakoon tässä professori Raija Bartensin saksankielinen artikkeli I. A. Kuratovin laatiman Luukkaan evankeliumin käännöksen kielestä.¹² Professori Péter Domokosin kirjassa "Itäisten suomalais-ugrilaisten kansojen kirjallisuudesta" on Kuratoville omistettu oma lukunsa.¹³ Runoilija Kuratov mainitaan myös v. 1989 Snellman-instituutin vuosikirjassa ilmestyneessä Je. Iguševin ja V. Djominin artikkelissa "Komin kirjakielen ja kirjallisuuden synty".¹⁴

Emme aseta tehtäväksemme Kuratovin erillisten runojen ja runoelmien analysointia. Niitä on hyvin paljon, ja se vaatisi paljon enemmän aikaa. Mainittakoon, että Kuratov kirjoitti kotimaansa luonnosta ja äidinkielestä, komin kielestä, rakkaudesta ja Kominmaasta, tavallisista talonpojista, metsästäjistä ja kalastajista. Hän on kirjoittanut loistavia runoelmia, kuten "Sokean merkintöjä" (Пасьяс синтöмлөн), "Pama" (Пама), "Metsänhaltija" (Яг-морт). Hän on kääntänyt venäläisten ja länsieurooppalaisten runoilijoiden runoja: Puškinia ja Lermontovia, Žukovskia ja Koltsovia, Heinea ja Schilleriä, Berangeria ja Voltairea, Burnsia ja Thomas Hoodia, Horatiusta ja Anakreonia sekä muutamia itämaisia runoilijoita.¹⁵

Runoilijana Kuratovilla oli oma yksilöllinen tyylinsä, tekniikkansa, lauseenmuodostus- ja ilmaisutapansa. Kuratovin jälkeen yksikään komilainen runoilija ei ole kirjoittanut siihen tapaan eikä kirjoita tänäkään päivänä. Vaikea sanoa, oliko tämä luonteenomaista 19. vuosisadan runokielelle vai oliko kyseessä Kuratoville itselleen ominainen erikoisuus. Kuratovin laajan runoperinnön ohella meidän päiviimme ei ole säilynyt viime vuosisadan komilaisten kirjoittajien runoista juuri mitään. Jotkut Pjotr Klotškovin, Georgi Lytkinin ja Pjotr Rasputinin sepittämät runot — he elivät ja kirjoittivat jokseenkin samaan aikaan

kuin Kuratovkin — eroavat voimakkaasti komien ensimmäisen runoilijan runoista. Olemme sitä mieltä, että Kuratovin erikoinen tyyli ja omaperäinen ilmaisutapa ovat hänelle ainutlaatuisia, ominaisia vain hänen luovalle tuotannolleen.

Haluaisin vielä kertoa parilla sanalla Ivan Kuratovin suorittamista kielitieteellisistä tutkimuksista.¹⁶

I. A. Kuratovin kielitieteellisiä töitä ei ole paljon säilynyt. Niitä ovat katkelmat "Syrjäänin kieliopista", laaja artikkeli "Syrjäänin kieli", "Aineistoa permiläisten kielten selittävään sanakirjaan" sekä lyhyet muistiinpanot komilaisista kirjoista. Kaikki ne ovat keskeneräisiä, toisin sanoen katkelmia teoksista, jotka Kuratov oli kirjoittanut tai aikonut kirjoittaa.

I. A. Kuratovin kielitieteellisissä töissä esiintyvien ongelmien yhteydessä on otettava huomioon seuraavat seikat:

1) tuonaikaisen suomalais-ugrilaisen kielitieteen yleinen tila sekä tuolloisen komin kielen tutkimuksen tila,

2) se, että I. A. Kuratovilla ei ollut kielitieteilijän koulutusta,

3) se, että I. A. Kuratov suurimman osan elämästään asui ja toimi kaukana tieteellisistä keskuksista.

I. A. Kuratov, kuten tunnettua, toimi 1800-luvun jälkipuoliskolla, aikana, jolloin vertaileva ja historiallinen suomalais-ugrilainen kielentutkimus oli vasta muotoutumassa. Vuosisadan ensimmäinen kolmannes, siis aika ennen Kuratovin syntymää, oli ollut melkeinpä hedelmätön. Vasta kun tieteen areenalle ilmestyivät tutkijat A. J. Sjögren, M. A. Castrén ja F. J. Wiedemann, alkoi historiallis-vertaileva suomalais-ugrilaisten kielten tutkimus Venäjällä kukoistaa.

Kolmen jättiläisen — Sjögrenin, Castrénin ja Wiede-

mannin — ohella 1800-luvun keskivaiheilla työskenteli suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen alalla varsin huomattava määrä komilaisia tai venäläisiä tiedemiehiä. Nämä henkilöt ja heidän pääteoksensa mainitaan myös julkaistussa I. A. Kuratovin aineistossa.

Kuratovilla ei ollut korkeaa sivistystä eikä filologista koulutusta kuten Sjögrenillä, Castrénilla ja Wiedemannilla. Hän kärsi tästä suuresti ja koulutti systemaattisesti itseään: mahdollisuuksiensa mukaan hän hankki kirjallisuutta, tutki sitä, teki muistiinpanoja häntä kiinnostavista ajatuksista, joista joitakin Kuratovin tutkijat ovat sittemmin luulleet hänen omikseen. Mainittakoon, että suurimman osan elämästään Kuratov vietti kaukana suurista tiedekeskuksista, tsaari-Venäjän takapajuisissa osissa. Hänen saatavillaan ei ollut paljoakaan tieteellistä kirjallisuutta eikä varsinkaan ulkomailla julkaistuja tutkimuksia suomalais-ugrilaisista kielistä. On mahdollista, että muutamista töistä hän sai tietoa muiden tutkimusten kautta. Hän tutki fennougristiikkaa vapaa-aikanaan päätyönsä ohella, omistaen tälle työlle vapaa-aikansa kokonaan. Siitä syystä meidän päiviimme saakka säilyneissä Kuratovin muistiinpanoissa on paljon aukkoja, epäselvyyksiä ja virheitäkin.

Säilynyt murto-osakin Kuratovin tieteellisestä jäämistöstä antaa meille oikeuden sanoa, että hän on ollut perillä tärkeimmistä komin kieltä koskevista tutkimuksista, tietoinen A. Flerovin¹⁷, H. C. Gabelentzin¹⁸, M. A. Castrénin¹⁹, P. I. Savvaitovin²⁰ ja F. J. Wiedemannin²¹ komin kieliopista ja perehtynyt myös A. Sjögrenin artikkeliin "Komin kieliopillisesta rakenteesta verrattuna suomen kieleen"²².

Kuratov oli tietoinen altailaisesta teoriasta, jolla suomalais-ugrilaisten kansojen, myös komien, alkuperää

tuohon aikaan selitettiin. 1800-luvun suomalais-ugrilais-ten kielten tutkijat (Castrén ym.) olivat sitä mieltä, että suomalais-ugrilais-ten (uralilaisten) samoin kuin turkkilaistenkin kielten kehto oli ollut Keski-Aasiassa, Sajan-
vuorilla, sekä Altain länsipuolella Ob-, Irtyš- ja Jenisei-
jokien alkulähteillä. Hyväksyen kokonaan tämän hypoteesin Kuratov oli osittain laajentanutkin sitä. Komin kansan ja komin kielen kotimaana hän piti milloin Keski-Aasiaa, milloin Altaita. Vertailkaa hänen toteamuksiaan: "Syrjäänien kielioppi on ensi kädessä aasialainen" (s. 66), "... suomalais-ten ja syryjäänien patriarkat ovat tulleet Keski-Aasiasta" (s. 30), "tämän kielen [so. komin — A. T.] hyvin oppinut näkee sen olevan samaa sukua luoteis-Aasian kielten kanssa" (s. 72), "... suomalaiset sekä myös syryjäänit tulivat nykyisille asuinsijoilleen Altailta" (s. 123) jne.

Altailaisteorian mukaan suomalais-ugrilais-ten ja samojedikansojen alkukoti oli lähellä Kiinan rajaa. Altain ja Kiinan maantieteellisestä läheisyydestä Kuratov päätteli, että komin ja kiinan kieli ovat lähellä toisiaan. "Syrjäänin kielen kolme ominaisuutta lähentävät sitä suuresti niin sanottuihin yksitavuisiin kieliin (kuten kiina, korea ym.)" (s. 68); "Mutta henkilökohtaisen mielipiteemme mukaan syryjäänin kielioppi on vielä lähempänä kiinan kielioppia; molemmista kielistä puuttuvat ankarastikin arvioiden substantiivien ja verbien taivutus, kieliopillinen suku... Tämän perusteella syryjäänien ja suomalais-ten aikaisempi asuinpaikka olisi pitänyt siirtää kauemmaksi Altaista, idemmäksi..." (s. 123—124).

Jos kiinan kielestä puuttuvatkin sijamuodot ja sukkukategoria eikä verbeillä ole persoonan-, tapan- eikä tempus-taivutusta, täysin samaa ei voi sanoa komin kielestä. Joukko sijamuotoja ja kehittynyt taivutusjärjestelmä ovat ominaisia komille kuten kaikille suomalais-ugrilaisille

kielille. Kuratov kiisti myös sijamuotojen olemassaolon komin kielessä nimittäen sijapäätteitä "postpositioiksi", vaikka tämän termin merkitys hänellä oli paljon laajempi. Hän väittää: "Jos olisimme kirjoittaneet syrjäänin kieliopin, olisimme siinä tulleet toimeen ilman sijamuotoja" (s. 40), koska "sijamuotoja syrjäänin kielessä ei ole lainkaan nimen omaan sellaisina, kuin Savvaitov kuvittelee, siis sanojen tiettyinä päätteinä" (s. 55). "Siis, syrjäänin nomineilla ja pronomineilla ei ole sijamuotoja eikä lukua päätteissään" (s. 78). "Syrjäänin kieliopin" katkelmissaan Kuratov ei tarkastele sijamuotoja lainkaan.

Miksi siis Kuratov näin rohkeasti rinnasti kaksi tyypologisesti erilaista kieltä, komin ja kiinan? Mitkä olivat syyt tähän? Ensinnäkin syinä olivat, kuten jo tiedämme, kielten maantieteellinen läheisyys ja Kiinan kulttuurin vanhuus. Kuratovin mielestä kehittynyt kiinan muinais-kieli ei aikoinaan voinut olla vaikuttamatta pienen naapurikansan, komien, kieleen. Toiseksi: Kuratov ei hallinnut ensinkään kiinan kieltä, jolla tietävästi ei ole mitään yhteistä komin kanssa, ei morfologiselta rakenteeltaan eikä sanastoltaan. Se pieni määrä paralleeleja kiinan kielestä, joka "Aineistossa permiläisten kielten selittävään sanakirjaan" esitetään, on sattumanvaraista ja väärää. Niinpä, pohtiessaan sanan rakennetta komissa Kuratov päätyy seuraavaan: "Sanotaan, että tällainen on myös kiinan kieli" (s. 55). Ja hän jatkaa: "En voi väitellä tästä, sillä kiinan kieltä en osaa."

I. A. Kuratovin sanakirjatöistä käsittelemme tässä "Aineistoa permiläisten kielten selittävään sanakirjaan". 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa oli julkaistu kaksikielisiä sanakirjoja muutamista suomalais-ugrilaisista kielistä, samoin vertailevia sanakirjoja, joihin sisältyi aineistoa kaikista suomalais-ugrilaisista ja samojedikielis-

tä.²³ Emme tiedä, oliko Kuratov tutkinut näitä sanakirjoja. Ainakin P. Savvaitovin "Syrjääniläis-venäläinen ja venäläis-syrjääniläinen sanakirja" oli hänelle tuttu²⁴. Näin rajallinen sanakirja-aineisto ei antanut mahdollisuuksia permiläisten kielten selittävän sanakirjan koostamiseen. Voidakseen laatia tulkintoja ja sanojen selityksiä sisältävän sanakirjan hän olisi tarvinnut leksikaalista aineistoa ei ainoastaan kaikista permiläisistä kielistä vaan myös niiden murteista, ainakin päämurteista. Tuolloin oli olemassa vain yksi syrjäänin sanakirja, edellä mainittu P. Savvaitovin laatima, joka käsitti 15 000 sanaa.

Vuonna 1869 ilmestyi komipermjakin kielestä N. Rogovin "Permjakkilais-venäläinen ja venäläis-permjakkilainen sanakirja", joka sisälsi noin 13 000 sanaa.²⁵ Ilmeisesti Kuratov ei tätä sanakirjaa tuntenut, sillä vuodesta 1867 lähtien hän oli ollut työpaikallaan Keski-Aasiassa. Kuratovin sanakirjan katkelmiin sisältyy vain kolme esimerkkiä komipermjakista, mikä osaltaan vahvistaa olettamustamme.

Udmurtista ei ollut julkaistu yhtään sanakirjaa, ja Kuratovin käsikirjoitukseen sisältyykin vain viisi esimerkkiä udmurtista. Permiläisten kielten murteita ei ollut tutkittu yhtään. Kuratov ei tietenkään voinut suorittaa tutkimusmatkoja permiläisten kansojen pariin.

Näin ollen permiläisten kielten selittävän sanakirjan kokoaminen olosuhteissa, joissa komin ja udmurtin kirjakieliäkään ei ollut olemassa, tuntuu utopialta. Ei ole satumaa, että 400 sanaa ja ilmausta on jäänyt vaille tulkintaa ja etymologiointia.

Sanakirjan aineistosta selviää, että sanakirja on pikemminkin etymologinen kuin selittävä sanakirja. Tekijä pyrkii selvittämään sanojen alkuperää: komin sanoille (ei tosin kaikille) etsitään rinnastuksia eri suomalais-ugri-

laisista sukukielistä ja muistakin kielistä.

Tämäntyyppistä sanakirjaa ei tuolloin olisi voitu laatia, sillä suomalais-ugrilaisten kielten sekä varsinaiset etymologiset että historialliset sanakirjat alkoivat ilmestyä vasta vuosista 1873—1874 lähtien ulkomailla, Unkarissa ja Saksassa, siis vasta juuri ennen Kuratovin kuolemaa.²⁶ Noina vuosina suomalais-ugrilaisella kielitieteellä ei muutenkaan ollut riittävästi kunnon aineistoa eikä teoreettista perustaa oikeiden rinnastusten ja tulkintojen tekoon.

Jos tutkimme lähemmin sanakirjan katkelmia, voimme vakuuttua siitä, miten sattumanvaraista sen aineisto on. Koko sanakirjasta löytyy ainoastaan 3—5 paralleelia läheisistä komipermjakin ja udmurtin kielistä. Myös komin sanojen etymologointi on vilpittömän harastelijamaista. Esimerkiksi чӧдлӧч 'juolukka' johdetaan sanoista сьӧд-лӧз 'musta-sininen', sanan ошкыны 'kehua' merkityksen selitetään johtuvan merkityksestä 'tehdä karhu' ('karhu' on komiksi ош), юкмӧс 'kaivo' olisi sananmukaisesti 'juo lehmä', гусясьны 'varastaa' palautuisi merkitykseen 'vetää kuopasta', пул 'puolukka' tarkoittaisi пу ул 'puun alla' jne.

Vähän enemmän on unkarilaisia paralleelleja. Ne ovat parhaita, ja muutamat niistä jopa vastaavat komin etymologisen tutkimuksen nykytasoa, esim. лол 'sielu' — vrt. unk. *lélek*, зарни 'kulta' — unk. *arany*, төл 'talvi' — unk. *tél*, төдны 'tietää' — unk. *tudni*, эзысь 'hopea' — unk. *ezüst*.

Komin kielen altailaisen alkuperän aktiivisena puolustajana Kuratov luonnollisestikin etsi komin sanojen juuria Altain seudun kielistä. Hän esittää yhdeksän paralleelia kiinan kielestä ja yli 20 esimerkkiä erilaisista altailaisista kielistä, mm. kuusi rinnastusta turkkilaiskie-

liin. Kaikki ne on poimittu ulkoisen äänneasun perusteella, eikä niillä ole etymologisia yhteyksiä komin sanoihin.

Voidaan siis todeta, että permiläisten kielten sanakirjan kokoaminen ei tuohon aikaan ollut realistista. Nykyään kaikkien permiläisten kielten sanakirjoja voidaan laatia, mutta ei yhden ihmisen toimesta vaan koulutettujen permiläisten tutkijatyöryhmien työllä.

Kuratovin aikaan ei yhtenäistä komin kirjakieltä ollut olemassa. Sekä Kuratov että hänen aikalaisensa kirjoittivat omalla äidinmurteellaan. Kirjoitustapa perustui kyrilliseen kirjaimistoon, jonka yhteydessä käytettiin muutamia latinalaisia kirjaimia kuten *i* ja *j*. Liudennus merkittiin latinalaisella *j*-kirjaimella.

Yhtenäistä ortografiaa ei ollut kehitetty. Ilmeisesti saksan kielen vaikutuksesta Kuratov kirjoitti substantiivit isolla alkukirjaimella. Sijamuotojen päätteet, possessiivisuffiksit, verbien taivutussuffiksit ja liitepartikkelit hän kirjoitti erilleen, toisinaan yhdysmerkkiä käyttäen. Oikeinkirjoituksessa siis vallitsi täydellinen epäyhtenäisyys. Vuoden 1939 kaksiniteisessä Kuratov-laitoksessa sekä myöhemmissäkin julkaisuissa kaikki Keski-Sysolan murteella kirjoitetut runot on käännetty komin kirjakielelle ja kaikissa niissä käytetään nykyistä oikeinkirjoitusta.

Vielä lyhyesti siitä, kuinka Kuratovia nykyään Kominmaalla juhliitaan.

Vuoden 1940 tammikuussa Syktyvkarissa vietettiin laajalti Kuratovin syntymän 100-vuotisjuhlaa. Samaan aikaan hänen kotikylänsä Kebra sai uuden nimen Kuratovo ja yksi Syktyvkarin kaupungin pääkaduista nimettiin hänen mukaansa. Perustettiin myös hänen nimeään kantava jokavuotinen Komin tasavallan valtionpalkinto parhaimmalle kaunokirjalliselle teokselle. Ensimmäiseksi palkinnonsaajaksi tuli Ivan Kuratovin veljenpojan tyttä-

renpoika Gennadi Fjodorov, Kuratovista kertovan romaanin "Elosalama" (Востым) tekijä.

Vuoden 1964 heinäkuussa Komin tasavallan kulttuuripiireissä vietettiin Kuratovin syntymän 125-vuotispäivää. Ottaen huomioon sen yhä kasvavan kiinnostuksen, jota komien ensimmäistä runoilijaa ja hänen toimintaansa kohtaan tunnettiin, päätettiin professori V. I. Lytkinin aloitteesta käynnistää jokavuotinen Kuratov-luentosarja, tapahtumapaikkana Syktyvkarin kaupunki. Vuodesta 1973 tämän tapahtuman aineistoa on julkaistu erillisinä kokoelmina. Kuratov-luentosarjoja on pidetty kaikkiaan 18 ja esitelmiä on julkaistu 5 nidettä.²⁷

Huhtikuussa 1965 Komin tasavallan ministerineuvosto päätti Ivan Kuratovin kirjallisen muistomuseon perustamisesta. Museo avattiin kuitenkin virallisesti vasta heinäkuussa 1969, paikalla, jossa sijainneessa puutalossa opettaja Ivan Kuratov oli 1860-luvulla ollut vuokralaisena. Museossa on runoilijan kirjoja ja omakätisiä kirjoitusnäytteitä, hänen sukulaistensa henkilökohtaisia esineitä sekä Ivan Kuratovia käsittelevää kirjallisuutta. Vähitellen museoon alkoi saapua myös edesmenneiden komilaisten kirjailijoiden jäämistöä, käsikirjoituksia ja henkilökohtaisia esineitä. Sitä ruvettiin laajentamaan, ja nyt se on nimeltään I. A. Kuratoville nimetty komilaisen kirjallisuuden museo.

Tätä nykyä tiedemiehet etsivät edelleen aktiivisesti Kuratovin käsikirjoitusjäämistöä. Alma-Atan ja Taškentin arkistoista on löydetty uutta elämäkerrallista aineistoa ja tietoja hänen toiminnastaan oikeuslaitoksessa hänen Keski-Aasian palvelusvuosinaan. Viime vuosien aikana ei kuitenkaan ole löydetty yhtään uutta runoteosta, ne ovat kadonneet kokonaan.

Vuonna 1977 paljastettiin Syktyvkarin keskusaukiol-

la musiikkiteatterin edessä (nykyään aukio kantaa Kuratovin nimeä) komien ensimmäisen runoilijan muistopatsas.

Toukokuussa 1978 pidettiin Kuratoville omistettu runojuhla ensi kertaa hänen kotiseudullaan Kuratovon kylässä. Vuonna 1979, Kuratovin syntymän 140-vuotisjuhlassa, Kuratovoon pystytettiin runoilijan pronssinen rintakuva, ja vuonna 1985 avattiin 1800-luvun talonpoikaishirttiä kuvaava museo, jonka aiheena on ollut Kuratovin tunnettu runo "Zaharin vieraita" (Закар ордын).

Ivan Kuratov ei odottanut eikä aavistanut, että hänen kuolemansa jälkeen hänen nimensä olisi niin tunnettu sekä kotimaassa että sen ulkopuolella. Mutta ehdottomasti hän olisi sitä toivonut, muuten hän ei olisi runoja kirjoittanutkaan.

Kuratov on traagisen kohtalon runoilija. Hän kuuluu samaan eturiviin kuin verisukulaisensa suomalainen Aleksis Kivi, virolainen Kristjan Jaak Peterson ja unkarilainen Sándor Petőfi. He kaikki elivät raskaan elämän, kuolivat nuorina, mutta heidän nimensä jäivät ainiaaksi koko kansan historiaan.

LÄHTEET

1. Вологодские губернские ведомости, N:o 2, 3. 1866.
2. Matkamuistiinpanoja. Yrjö ja Julie Wichmannin kirjoituksia ja päiväkirjamerkintöjä tutkimusmatkoilta 1891—1906. Toimittanut Irene Wichmann. Helsinki 1987, s. 35—55 (MSFOu 195).
3. Y. Wichmann: Kurzer Bericht über eine Studienreise zu den Syrjänen 1901—1902. — Journal de la Société

- Finno-Ougrienne XXI/ 3, 1903, s. 1—47.
4. Y. Wichmann, Syrjäänin kieltä. Helsingfors 1903.
 5. И. В. (= В. И. Лыткин): Вунёдём коми гижысьяс. — Югд туй 26.8. 1923.
 6. А. С. Сидоров: Тöдлытöм коми гижысь И. А. Куратов. — Парма ёль, N:o 1—2, 1923, s. 18—20.
 7. И. А. Куратов: Художественнöй произведениеяс. Первый том. Сыктывкар 1939; Лингвистические работы. 2-й том. Сыктывкар 1939.
 8. Y. W. Syrjäänin kieli ja kirjallisuus. — Tietosanakirja 9. Helsinki 1917, s. 778—784; (Y. W.) T. E. V. Syrjäänin kieli ja syrjääninkielen kirjallisuus. — Iso tietosanakirja 13, Helsinki 1937, s. 171.
 9. O. Manninen: Syrjääniläisiä kansanrunoja. — Kalevalaseuran vuosikirja 3, Helsinki 1923.
 10. T. E. Uotila: Syrjänische Chrestomathie mit grammatikalischem Abriss und etymologischem Wörterverzeichnis. Helsinki 1939, s. 32—34.
 11. Käenkukuntayöt. Komien lyriikkaa. Toimittanut ja suomentanut Raija Bartens. Pieksämäki 1984.
 12. R. Bartens: Zur Sprache der Übersetzung des Lukas-Evangeliums von I. A. Kuratov. — Finnisch-ugrische Forschungen, Bd. XLVI, Heft 1—3. Helsinki 1984, s. 35—52.
 13. P. Domokos: Itäisten suomalais-ugrilaisten kansojen kirjallisuudesta. Porvoo 1983, s. 82—85 (Tietolipas 91).
 14. J. Igushev, V. Djomin: Komin kirjakielen ja kirjallisuuden synty. — Snellman-Instituutin tiedote 1/89, Kuopio 1989, s. 3—8.
 15. V. I. Lytkin: Geschichte von F. v. Schiller, J. W. v. Goethe und H. Heine in syrjänischer Sprache. — Finnisch-ugrische Mitteilungen. Heft 3, Hamburg 1979, s. 1—12; А. Е. Ванеев, Н. В. Булих: Античность и творчество И. А. Куратова. Сыктывкар 1986.
 16. И. А. Куратов. Лингвистические работы. 2-й том. Сыктывкар 1939.
 17. А. Флеров: Зырянская грамматика. СПб., 1813.

18. H. C. Gabelentz: *Grundzüge der syrjänischen Grammatik*. Altenburg 1841.
19. M. A. Castrén: *Elementa grammatices Syrjaenae*. Helsingforsiae 1844.
20. П. Савваитов: *Грамматика зырянского языка*. СПб., 1850.
21. F. J. Wiedemann: *Versuch einer Grammatik der syrjänischen Sprache*. Reval 1847.
22. A. J. Sjögren: *Über den grammatischen Bau der syrjänischen Sprache mit Rücksicht auf die Finnische*. — *Mémoires de l'Académie Imperiale des Sciences de St.-Pétersbourg*: 6. Série: Sciences politiques, histoire et philologie. St.-Pétersbourg 1832, s. 149—169.
23. *Сравнительный словарь всех языков и наречий под редакцией П. Палласа*. Т. I—II, СПб. 1787 — 1789; *Сравнительный словарь всех языков и наречий по азбучному порядку под редакцией Ф. И. Янковича-де-Мириево*. Т. I—IV. СПб., 1790 — 1791.
24. П. Савваитов: *Зырянско-русский и русско-зырянский словарь*. СПб., 1850.
25. Н. Рогов: *Пермяцко-русский и русско-пермяцкий словарь*. СПб., 1869.
26. J. Budenz: *Magyar-ugor összehasonlító szótár*. Budapest 1873—1881; O. Donner: *Vergleichendes Wörterbuch der finnisch-ugrischen Sprachen*. Bd. I—II. Leipzig, 1874—1888.
27. *Куратовские чтения*. Сыктывкар, I — 1973, II — 1976, III — 1979, IV — 1986, V — 1989.

RAIJA BARTENS

KURATOVIN JUMALA-KUVA

Kuraton suhdetta Jumalaan on komilaisessa kirjallisuudentutkimuksessa käsitelty lyhyesti ja tehty johtopäätös: Kuratov on ollut ateisti. A. N. Fedorova toteaa runoilijan jo kaksikymmenvuotiaana kypsyneen maailmankatsomuksessaan materialistiseen näkemykseen. Näin Fedorova kirjoittaa v. 1980 ilmestyneeseen Komien kirjallisuuden historian toiseen osaan laatimassaan Kuratovin esittelyssä (s. 40). Hän kirjoittaa myös, että Kuratovin tuotannossa on huomattava sija uskontoa ja kirkkoa vastaan suunnatuilla runoilla (s. 53). Fedorova oli jo aiemmin tunnettu Kuratovin tutkijana. Hän oli julkaissut Kuratovin elämää ja tuotantoa käsittelevän monografian, ensimmäisen laitoksen v. 1960 ja toisen, täydennetyn, v. 1975. Kummassakin hän esittää Kuratovin jo nuoruudessaan, Vologdan hengellistä seminaaria lopettaessaan, olleen uskonnollisia dogmeja kohtaan tuntemansa inhon läpitunkema (1. laitoksessa s. 34, toisessa s. 36) ja päätyneen luonnonfilosofiseen maailmankatsomukseen, käsitykseen luonnon ja ihmisen yhteydestä ja samanaikaisesta keskinäisestä kamppailusta (1. laitos s. 142, 2. laitos s. 184). Myös viime vuonna ilmestyneessä, Kuratovin venäjän kie-

lellä kirjoittamat tieteellisluonteiset tekstit sisältävässä kirjassa *Ty beskonečna, žizn'* kirjan julkaisija ja sen esipuheen ja kommenttien laatija V. I. Martynov ilmoittaa Kuratovin olleen ateisti (s. 106) ja hänellä olleen sama materialistinen maailmankatsomus kuin viime vuosisadan venäläisillä "vallankumouksellisilla demokraateilla" (s. 125) — tarkoitetaan nihilistejä, 1860-luvun radikaaleja (vrt. Luntinen s. 67—).

Ulkopuolinen sävähtää pakostakin komilaisten tutkijoiden kannan jyrkkyyttä ja kysyy, pakotetaanko tässä viime vuosisadan Kuratovia sata vuotta myöhäisemmän yhteiskunnan vaatimuksiin. Komilaisten tutkijoiden argumentit osoittautuvat kovin köykäisiksi. Fedorova näkee "erittäin tärkeäksi nuoren runoilijan maailmankatsomusta ja esteettisiä näkemyksiä karakterisoivana" ja hänen "materialistisen näkökantansa paljastavana" runon Кодыр библия ме лyddи (*Kun luin raamattua*; monografian 1. laitos s. 43, 2. laitos s. 99, IKL II s. 40).

Кодыр библия ме лyddи,
Сюртöм дявöл ангел пыдди
Орчöн мекöд пукалiгöн
Сералiс пыр ньöжйöникöн.

Raamattua lueskelin.
Vierelläni rinnatuksin
istui joku, ei enkeli,
piru siinä naureskeli.

Кор роман Гюголысь лyddи,
Мича ангел дявöл пыдди
Орчöн мекöд пукалiгöн
Ышлолалiс ньöжйöникöн.

Hugo'ta kun lueskelin,
vierelläni rinnatuksin
pirun sijasta enkeli
huokaellen istuskeli.

Me Organum Novum босьтi,

Niin Organum Novum
-niteen

Сiйöс паськыда ме восьтi —
Найö сыö видзöдлiсны
И кыкнанныс ылöдсисны.

otin, avasin levälleen —
ne kun sitä katselivat,
kohta kaksin kaikkosivat.

Ulkopuoliselle runo ei todista muuta kuin sen, että Kuratov luki sekä raamattua että Hugota ja Baconia. Kuratovin kokemuksen raamatun lukemisen yhteydessä jakanevat useimmat raamatunlukijat maailmankatsomuksesta riippumatta. Muualla Kuratov ilmoittaa ainakin yhden raamatunkohdan kiusaavan itseään; kyseessä on Korkea veisu. Martynovin julkaisemissa teksteissä on Kuratovin ajatelma: "Huolimatta sen [Korkean veisun] skandaalimaisesta sisällöstä sitä pidetään jumalallisena. Sen kuvauksessa makuuhuoneesta tehdään temppeli." (*Ty beskonečna, žizn'*, s. 25.) — Runo *Kun luin raamattua* on kirjoitettu Moskovassa Kuratovin ollessa siellä yrittämässä pääsytutkintoa hengelliseen akatemiaan, ja runoilijalla on ilmeisesti Moskovassa ollut siis tilaisuus tutustua paitsi Hugon tuotantoon myös Francis Baconin *Uusi Organon* -teokseen, senhän empiirisen tiedon ensisijaisuutta auktoriteettiuskoon ja logiikkaan nähden korostanut Bacon kirjoitti Aristoteleen *Organon*-teoksen vastapooliksi. Fedorovan mukaan runo ilmentää Kuratovin "ihastusta" "progressiivisen" filosofin teokseen (monografian 1. laitos s. 44).

Martynov huomauttaa Kuratovin ateismista kommentoidessaan niitä kärkeviä huomautuksia, joita Kuratov on tehnyt aikalaisensa ja maanmiehensä, pappi Pjotr Rasputinin kominkielisistä hengellisistä runoista (*Ty beskonečna, žizn'* s. 10—). Kuratov huomauttaa myrkyllisesti, että Rasputin on kuulemma pappi, vaikka ei olekaan saattanut opintojaan hengellisessä seminaarissa päätökseen (mts. 12). Runoja koskevat huomautukset ovat runoilijan huomautuksia kynäilijälle. Kuratov on tuohtunut Rasputinin runon kieliopillisen rakenteen horjahduksista, epätarkasta, naiivista ilmaisusta ja muodon heikkoudesta. Rasputinin runojen sisältöön, niiden hengellisyy-

teen, Kuratov ei kajoa. Hän päinvastoin saattaa valittaa, että Rasputinin runokäännös ei tee oikeutta alkutekstille, patriarkka Afinogenin hienopiirteiselle (*izjašnyj*) laululle (mts. 14). Muotoa koskevissa huomautuksissaan Kuratov tuo ilmi omia runousopillisia näkemyksiään. Rasputinin onnahtelevia riimejä kritisoidessaan hän huomauttaa modernisti: "Riimi ei tietenkään ole välttämätön kapine, mutta jos tekijä selvästi tavoittaa riimiä mutta ei pysty sitä löytämään ja erottamaan tukkoisella korvallaan, on lukemisen ensi vaikutelma kummallinen. Sen sijaan, että lakin sijasta pitäisi päässään saapasta, on parempi olla pitämättä sen koommin lakkia kuin saapastakaan. Vain Deržavinille annetaan anteeksi säännönvastaiset riimit. Mutta jos ei riimejä, niin logiikkaa kuitenkin on runoilijalta aina vaadittava." (Mts. 18.)

Kuratovin ateismista eivät tutkijain argumentit siis vakuuta. Kirkonpalvelijoita kohtaan Kuratovilla kylläkin on usein negatiivinen asenne. Munkki tummassa kaavussaan on kuin auringon pimentävä lepakko, joka yrittää esillä puhelemasta tyttöjen kanssa, jopa heitä katselemasta, valittaa 18-vuotias runoilija (Kuratov, *Menam muza* s. 23); hänestä itsestään ei ainakaan ole tuleva punakkaa, pönäkkää suntiota, vannoo runossaan sama 18-vuotias (mts. 21), ja hän paheksuu myöhemminkin laiskaa pappia, joka ei halua lähteä kuolevan luo, kirkossa karjuvaa tai lörpöttelevää diakonia (mts. 83); yhden diakoni-vastustajansa hän ikuistaa runoonsa nimeä myöten (mts. 300). Näihin Kuratovin runojen piirteisiin tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota (esim. IKL II s. 36, 37, 53). Tässä Kuratovin kritiikissä ei tietenkään ole aineksia määrittää hänet ateistiksi.

Tämän Kuratovin Jumala-kuvan tarkastelun motiivina ei ole niinkään into täyttää tällaista komien kirjalli-

suudenhistoriassa vielä äskettäin jopa pakollista "valkeata läikkää" vaan halu ymmärtää runoilijan persoonallisuutta ja jopa toive voida tehdä oikeutta ihmiselle, jota ystävänä nekrologissa luonnehti ihmisenä vain yhdellä määritteellä, "totuudelliseksi" (Martynovin toimittamassa kirjassa *Ty beskonečna, žizn'* on tämä nekrologi julkaistu, s. 145—147).

Kuraton oli lähtöisin ilmeisen uskonnollisesta kodista. (Seuraavat elämäkerralliset tiedot ovat Fedorovan monografiasta.) Hänen isänsä oli diakoni, hänen viidestä veljestään neljä sai pappiskoulutuksen Vologdan hengellisessä seminaarissa, viides veli ei saanut opintojaan suoritetuksi — hän toimi diakonina. Runoilijan sisarista toinen oli naimisissa papin, toinen diakonin kanssa. Runoilija itse sai saman koulutuksen kuin vanhemmat veljensä.

Vologdan hengellisen seminaarin päättäessään runoilija kuuluu 10 parhaan oppilaan joukkoon. Kaksi hänen opiskelutovereistaan saa stipendin, jonka avulla he voivat jatkaa opintojaan Moskovan hengellisessä akatemiassa. Kuraton yhden muun opiskelutoverinsa kanssa anoo seminaarin johdolta lupaa lähteä Moskovaan pyrkimään omalla kustannuksellaan Akatemiaan. Kuraton selittää, että hän tulee saamaan omaisiltaan rahat matkakustannuksiin, kuten tapahtuukin. Kuraton ja opiskelutoveri saavat luvan ja tiedon sijoituksesta tiettyyn luostariin Moskovassa, ovathan he osoittaneet "erittäin hyvää menestystä opinnoissaan ja kummankin käytös on ollut huomattavan hyvää" seminaarin arkiston tiedon mukaan.

Kuraton lähtee Moskovaan elokuussa 1860 ja palaa seuraavan maaliskuun lopussa, rahat maanmiehiltään lainaten, Ust-Sysolskiin (nyk. Syktyvkar) Kominmaalle. Täällä on avautunut maaliskuun lopussa Vologdan semi-

naarin hallinnassa olevassa hengellisessä seurakunnan oppilaitoksessa opettajanpaikka, jota Kuratov hakee ja saa sen. Nekrologissa on maininta, että Kuratov ei onnistunut päättämään Moskovan Hengellisen akatemian kurssia 1860-luvun alussa korkeammissa oppilaitoksissa puhjenneiden levottomuuksien takia. (Aleksanteri II poisti maaorjuuden vuonna 1861, mutta hänen haluttomuutensa laajempiin uudistuksiin herätti kuohuntaa varsinkin nuorisossa ja antoi käyteainetta nihilisteille, 1860-luvun radikaaleille yhteiskuntakriitikoille.) Moskovan akatemian arkistosta ei löydy tietoa Kuratovin kuulumisesta Akatemian opiskelijoiden joukkoon; hänen kanssaan lähteneen opiskelutoverin nimi sieltä löytyy.

Tämän elämäkerrallisesti hämärän runsaan puolen vuoden Moskovan jakson komilaiset tutkijat ovat selittäneet siten, että Kuratovilla ei ollutkaan aikomus mennä Moskovassa hengelliseen akatemiaan vaan jo materialistisen maailmankäsityksensäkin takia yliopistoon mutta että hän köyhyyttään joutui palaamaan Moskovasta Kominmaalle.

Oletukselle runoilijan yliopistoon suuntautumisesta ei ole muuta perustetta kuin se, että hänen nimeään ei löydy hengellisen akatemian arkistosta. Kuratovin Vologdan seminaarista saamassa todistuksessa herättää huomiota se, että parhaat arvosanat hän on saanut uskontoaineissa (Fedorovan monografiassa on todistuksesta valokuva, 2. laitos s. 37). Mikään siinä ei viittaa siihen, että Kuratov olisi ollut "inhon läpitunkema" uskonnollisten dogmien suhteen. Kun Kuratovin oli pyydetävä rahat pappisveljiltään Moskovaan päästäkseen, on luonnollista olettaa hänen esittäneen näille saman syyn kuin seminaarin johdolle.

Kuratovin runouteen Moskova on jättänyt vain yh-

den selvän jäljen, eikä se ole nostalginen:

Кыдзи тани лоны шогмө
 Шаньджык станцияслы,
 Кодыр Мөскуаысь ог ме
 Шаньджыкъяссö адзывлы?

(*Kuinka täällä [Petšoralla] voisi olla parempia majataloja, kun en Moskovassakaan nähnyt parempia?*), kirjoittaa hän viime vuosinaan (1870—73) valmistelemassaan runoelmassa *Jagmort* 'Metsäläinen' (*Menam muza* s. 312).

Kuratovin materialistista maailmankäsitystä on nähty kuvastavan myös sen, että hän Ust-Sysolskiin palattuaan ryhtyi opettajaksi eikä papiksi. Voi taas todeta, että opettajanvirka avautui juuri, että hän opettajanakin toimi hengellisessä oppilaitoksessa. Komilaiselle papistolle, niin Kuratovin veljille kuin muillekin tunnetuille papiston edustajille, oli tuolloin tyypillistä kansallisten kysymysten, oman kielen ja kulttuurin harrastus, ja siihen liittyi kiinteästi kansanvalistuksen pyrkimys (Fedorova, monografian 2. laitos s. 10, 12, G. S. Lytkin, s. VII). Tämä Kuratovin omassa perheessä ja laajemmin Vologdan seminaarin piirissä vaalittu pyrkimys on Kuratovin silmissä voinut olla sopusoinnussa juuri opettajantoimen hoitamisen kanssa. Entä jos Kuratovissa runoilijakin kaipasi avarampia henkisiä ulottuvuuksia kuin mitä komilainen maaseutu saattoi tarjota? Niin vaatimaton kuin Kuratovin aikainen 3000 asukkaan Ust-Sysolsk olikin, oli se kuitenkin Kominmaan pääkaupunki. Runoilijan-olemuksestaan Kuratovilla on alusta alkaen selkeä tietoisuus, ja 18-vuotias kirjoittaa tervettä itsetuntoa osoittaen:

Адзан, гижанборд
 Кыдзи быдмӧм ки вылын:
 Виршын эм нин вын.

(*Katsos, kirjoitussulka on kuin kasvanut käteen, ja riimissä on jo voima.*) (*Menam muza* s. 21.)

Saatavissa olevan tiedon mukaan Kuratovin käyttäytyminen on hänen tähänastisissa vaiheissaan odotuksenmukaista, se on, Lotmanin terminologiaa käyttäakseni, vailla merkkiluonnetta olevaa rutiinikäyttäytymistä (voisi myös sanoa: tuntomerkitöntä käyttäytymistä). Lotmanin mukaan "yksilö ei valitse rutiininomaista käyttäytymistä itse vaan saa sen yhteisöltä, aikakaudelta tai psykofysiologisesta rakenteestaan jonakin sellaisena, jolle ei ole vaihtoehtoa. Merkkiluonteeseen omaava käyttäytyminen on aina valinnan tulosta, ja siihen liittyy käyttäytymisen subjektin vapaa aktiivisuus." (Lotman s. 194.)

Runoilija Kuratovin tähänastinen Jumala-kuva on myös rutiiniluonteinen. Se on sellainen, jollaisen hänen voi olettaa yhteisöltään saaneen ja hänen laillaan käyttäytyvän persoonan omanneen. "Jumala unohtaa synnit, kun komin kielellä rukoilee" (*Menam muza* s. 19), "Lue Jumalansynnyttäjä-rukous! ja jäljestäni, ristin tehden, luki kiltti poikanen rukouksen kanssani" (mts. 29); ja v. 1859 hän valitsee käännettäväkseen Fetin iltarukous-runon (mts. 212—213). Vuodelle 1860 ajoittuu hänen pieni hengellinen tekstinsä: "Täytyy itkeä silloin, kun ihminen syntyy. Täytyy iloita silloin, kun hän kuolee. Siksi, että ihminen syntyy murheeseen ja kuolee autuuteen." (Mts. 327.)

Runoilija on kuitenkin ajautumassa murrosvaiheeseen, ja omissa muistikuvissaan hän takautuvasti sijoittaa sen tähän elämänsä vaiheeseen. Vuonna 1862, siis 23-

vuotiaana, hän kirjoittaa runossaan, jonka hän merkitsee Gugovin, 'nurinpäin olevan', tiliin:

Кызд быд морт, вöлі ме поэтөн,
 Кор дас вит арös тырис мем;
 Сэн лои мывкыджык, а сэтөн
 Поэтлөн овсис дженьыд нэм.
 Кызь арösөн ме пыр на сылі,
 Да мөд гор сэк нин лолысь кылі.
 Дыш бордйысь рифма оз нин чуж,
 Ме вунödчыны ог нин куж...
 Ог пыр кут чорыд кылысь асös
 И торкла долыд сылысьясös.

(Kuten jokainen, olin minäkin runoilija, kun viisitoista vuottani täytin. Tulin viisaammaksi, mutta jo olikin runoilijan lyhyt elämä eletty loppuun. Kaksikymmenvuotiaana yhä lauloin, mutta sielusta kuului jo toinen ääni. Riimi ei enää laiskasta kynästä synny, en pysty enää unohtamaan... En kovasta kielestä omaani tavoita, ja hämmennyksiin iloiset laulajat saatan. — Mts. 172.)

Ilmeisen tunnustuksellisessa myöhäisessä runoelmassa "Sokean merkintöjä" hän sanoo:

Быдся гораньön ме ворслі!
 Эг пыр кутлы, а пыр корслі.
 Көртаси ме эськө дас нель арөн
 Омофорөн көть оларөн!
 На пыр эг ме адзы эськө му выв,
 Да ме мувывсасö сэк эг юав!'

Регыд вежсьыліс сэк олөм;
 Вежсялісны дум и колөм...

(Kaikenlaiset sokkoleikit leikin. / En aina tavoittanut, mutta aina etsin. / Nelitoistavuotiaana olisin silmät peittänyt / vaikka papin olkavaattein, nauhoin. / Niiden läpi en maallisia olisi nähnyt, / mutta maallisia en silloin kysellytkään! // Pian muuttui sitten elämä, muuttuivat mieli ja tarpeet... — ja kolme pistettä, jotka Kuratovilla aina ovat ilmeisen latautuneet! — Mts. 301.)

Ust-Sysolskissa Kuratovin sielussa on siis jo toinen ääni, muuttunut on mieli ja tarpeet. Juuri ennen lähtöä Ust-Sysolskista ja Kominmaalta syntyy ensimmäinen sairauteen viittaava, kuolemaa ennakoiva runo.

Сьӧкыд мем кыв джын нин
шуны,
Висьӧмӧй морӧсӧс личкӧ...
Морӧсӧс му личкас: нуны
Ковмас и сэки тай кызкӧ!

Raskas puolta sanaa
virkkaa,
tauti rintaa rusentaa...
Multa kohta painaa rintaa,
pakko sekin jaksaa kantaa.
(Mts. 63.)

Hänen omaisilleen kirjoittamastaan kirjeestä päätellen hänen tuberkuloosinsa kuitenkin kehittyi vakavaksi vasta Keski-Aasiassa nelisen vuotta ennen hänen kuolemaansa. Juuri ennen kuolemaansa hän kirjeessä kertoo vilustuneensa kolmisen vuotta aiemmin (hän erehtynee vuodelle, tapahtumaan on nelisen vuotta) ja saaneensa pysyvän kuumeen, joka nyt, hänen kuolinsyöksynsä, olisi lääkärin arvelun mukaan kehkeytynyt keuhkotaudiksi (*Ty beskonečna, žizn'* s. 100).

Runoilijan Jumala-kuvasta on Ust-Sysolskin aikana rutiininomaisuus hävinnyt. Siitä on tullut tuntomerkkinen, merkityksellä latautunut kuva, josta on kamppailtava. Tämä on tapahtunut samassa prosessissa, jossa runoilija otti, iloisia laulajia hämmentäen, uudet, avarammat ulottuvuudet haltuunsa. Gugovin naamioon kätkeyty-

neenä Kuratov kirjoittaa vuonna 1865 tunnustuksellisen runon:

Унаысь пондылі олөм ме ёрны,
 Енвевтын дугдылі бурсö нин корны;
 «Пуктысьны нем вылө!» — йөзлы ме шулі;
 Йөзлысь и ассьым ме шудлун сідз гулі.
 Бөртіджык бурсины понді ме мамлы;
 Сэсся ме аддзи — бур чой-воклы колө;
 Кевми ме сэн, мед быд йөзлы шуд волө...
 Оз сет Ен ёрсыны дыр Балаамлы!

(Aloin paljosta elämää kirotta. / Lakkasin pyytämästä hyvää taivaasta. [Jumala on menettänyt persoonallisuutensa siis.] / "On oltava tyhjän, ei minkään varassa!" sanoin toisille, / toisilta ja itseltäni siten onnen otin. / Myöhemmin aloin äidille siunausta pyytää. [Äiti on Kuratovin maallisen elämän kiintopiste, kuten monista runoista ilmenee. Isä kuoli, kun tuleva runoilija oli kuusivuotias.] / Sitten näin, että sisarukset tarvitsevat sitä. / Sitten rukoulin kaikille ihmisille onnea. / Ei anna Jumala Bileamin kauan kirotta! — Mts. 173.) Kuratov käyttää "Bileamin" sijasta nimimuotoa "Valaam", mikä lienee muistivirhe. Kuratovin runo viittaa neljänteen Mooseksen kirjaan, jossa Mooabin kuningas Baalak sanoo Bileamille: "Minä toin sinut tänne vihollisiani kiroamaan, ja katso, nyt sinä heidät siunaat."

Viimeiseen Ust-Sysolskin aikaan kuuluu suuri epätoivon runo "Pimentyi jälleen sieluni" (Со бара пемыд лолын лоис), mutta sen loppuhuipennukseen sisältyy vakaa Jumala-kuva: maailma tuhoutukoon, "jää eloon yksin Jumala luodakseen toisen maailman" (Кор ловья коляс өтнас Ен / Мөд югыд вöчны коркө сэн!... mts. 67).

Kuratovin siirtyminen vuoden 1865 lopulla Komin-

maalta Keski-Aasiaan on nähty rangaistuksen luonteisena seurauksena hänen toiminnastaan: hänen oletetaan pitäneen yhteyttä Ust-Sysolskiin karkotettuihin poliittisiin henkilöihin ja levittäneen demokraattisia aatteita (Domokos s. 83—84). Kuratovin sosiaalisesta myötätunnosta ja halusta tuoda epäkohtia näkyviin ei ole epäilystä, se näkyy hänen runoistaan. Silti tämäkin hänen elämänvaiheensa, siirtymisensä Keski-Aasiaan, osoittaa rutiininomaisiakin piirteitä. Venäjän valloitus sodat Keski-Aasiassa olivat loppuneet v. 1860. Nyt haettiin ilmoituksin sotilashallintoon koulutettavia seminaristeja ja hengellisen säädyn jäseniä. Koulu, jossa Kuratov oli opettanut, suljettiin hetimiten hänen lähtönsä jälkeen oppilaiden vähentymisen takia. Kuratov lähetti hakemuksensa sotilashallinnon koulutukseen, ja hänet otettiin ensin Kazaniin koulutettavaksi ja sijoitettiin sitten sotilashallinnon virkamieheksi Keski-Aasiaan. Nekrologissa häntä luonnehditaan kyvykkääksi, valppaaksi ja rehelliseksi hallintovirkamieheksi.

Silti jotakin hyvin merkkiluonteista liittyy viimeisiin Ust-Sysolskin aikoihin. Ustsysolskilainen diakoni Pavluškov teki Kuratovista ilmiannon poliisille. Ei ole selvää, mistä oli kysymys. Asian käsittelyssä Kuratov ilmeisesti menettää malttinsa, koska Kominmaan keskusarkistossa mainitaan "oikeustoimi opettaja Kuratovin raivokkaasta menettelystä poliisissa" (Fedorova, 2. laitos s. 87). Vologdan seminaarin hallinnosta Kuratov kuitenkin saa myönteisen suosituksen pyrkiessään Kazaniin koulutukseen (mts. 88). Diakoni Pavluškov jää elämään Kuratovin runoon, "Sokean merkintöihin" (*Menam muza* s. 300). Siinä diakoni syyllistyy runoilijan mustaamiseen ja "Home-rostakin sokeamman riimintekijän" sättimiseen. Kovin vakavasta asiasta ei liene ollut kyse, koska Kuratov venäjänkielisessä jäähyväisrunossaan Ust-Sysolskille (*Me-*

nam muza s. 334), jonka hän on päivännyt lokakuun 3. päivälle 1865, hyvästelee "kymmenkunta ystäväänsä" ja lopuksi "pikku syrjäänittärensä" (зыряночка моя!), mutta muistaa sovinnollisesti vihamiehiäänkin: "Vihamiehet! Teitäkin on minun jostakin syystä sääli hylätä näin äkkiniäisesti!" (Врагов, и тех уж почему-то / Мне стало жаль покинуть круто...)

Ensimmäisenä Keski-Aasian vuotena syntyy edelleen runoja, joissa Jumala-kuva on merkityksellinen, tuntomerkkinen. Toista persoonaa käyttää runoilija runossa, jonka loppusäkeet kuuluvat:

И эвангелльöыс на
Абу гижöм тэ вöсна!
Тэныд колö мөд мораль, м'он тшык,
Тэныд колö мөд ен — ичөтджык!

(*Evankeliumi ei ole kirjoitettu sinua varten. Sinä tarvitset toisen moraalin, jotta et turmellu. Sinä tarvitset toisen Jumalan, pienemmän.* — Mts. 100.) Kyseessä ei kuitenkaan liene lyyrisen minän 2. persoonaan naamioitunut epätoivon ilmaus vaan minän ulkopuolelle, toiselle persoonalle osoitettu teksti. Samana vuonna runoilija kirjoittaa Koraani lähtökohtanaan kaksi runoa (kysymys ei ole suurain käännöksistä vaan suurasta saadun ajatuksen käsittelystä). Tässä runoilija huomauttaa taas 2. persoonalleen: "minulla on toinen Jumala ja toisenlainen tarve", менам Ен и колöм мөд (s. 256).

Myöhemmin, v. 1871, Kuratov kirjoittaa runon Višnusta ja bramiinista, ja vuosina 1870—1873 valmistellussa *Jagmort*-runoelmassa (s. 306—) Jumala on muinaisten komien jumaluus. Jumalan etäännyttämiseksi — aran alueen suojeleuksiko? — nämä Jumalan eri hahmot voisi käsittää. Ja aivan pienellä mutta tehokkaalla tavalla

etäännytys suoritetaan jo vuonna 1866, pikku runossa "Jälleen murhetta minulle" (Баpa шог, дзик ѳтка шог мем, s. 85): Енмыс, пѳ, оз кѳсйы лѳксѳ 'se Jumala, **kuulemma**, ei tahdo pahaa'.

Seuraavaan vuoteen sisältyykin sitten suuri negaatio-runo (mts. 121—122). (Fedorova on tulkinnut 'sen luonnonfilosofiseksi maailmankatsomusrunoksi, joka kuvaisi luonnon ja ihmisen yhteyttä ja keskinäistä kamppailua; monografian 1. versio s. 140, 2. versio s. 183—; IKL II 67—).

Со кыз сійѳс тѳда ме...
Олѳ чѳв ѳтторья,
Оз кѳть йѳзысь ылыстчы,
И оз овлы торья.

Tällaisena tunnen sen:
vaiti ykseydessään,
muista etääntymättä,
silti erillänsä.

Сылы абу пом ни дор,
Сійѳ мича, югьд,
Сылысь ыджьд олѳмсѳ
Кулѳм оз, оз жугѳд.

Se on vailla rajoja,
se kaunis, loistava.
Ei sen suurta elämää
tuhoa kuolema.

Сы понда мый торксыны
Сійѳ оз куж; вѳчѳ
Шойсыс мича организм,
Кодыр сисьмас пѳчѳ.

Kauniin organismin saa
kuolleesta ruumiistaan,
rakas omaiseni taas
mätänee haudassaan.

Сійѳ абу лѳк ни бур,
Сійѳ оз босьт нѳмыс
И оз петав киѳн нем,
Кѳть и помтѳм эмыс.

Se ei hyvää edusta,
ei liioin pahaakaan.
Se ei mitään ota pois,
ei anna omastaan.

Сылысь босьтны позьѳ пыр
Аслыд, абу ѳлѳм;
Бѳрйысь ѳна эм пытшкас,
Бурмѳд ассыд сьѳлѳм!

Saatat silti esteettä
ottaa itsellesi.
Etsi yltäkyllästään
lääke sydämesi.

«Со пö босьтис!» — сідз оз шу — Мый нö сійö шулö?!	Ei se siitä huomauta. Puhuuko yleensä?
Адзö да кыз оз адзы, Мый вылын көть сулö.	Katsoo ja kuin ei katso, noin, miten hyvänsä.
Оз торк, кодыр гажөдчан, Кызди адзас мывкыд, Музыкакөд, бутылкөд, Долыд мича нывкөд.	Ei se puutu iloosi, sinulla millainen lie seura: laulu, pullo tai tyttö iloinen.
И кор вöйны сы водзын Пондан — вöй, оз мездыв! Көть тэ кызди кевмысь сэн, Көть тэ кызди чездыв!	Kun vajoat edessään, ei, ei se pelasta! Rukoile vaikka miten! Murru vaikka miten!
Сылы быдсö öткодь дзик, Олö чöv öтторья! Локтан дінас — шань, он лок, Лоан ачyd торья...	Se on välittämättä, vaiti ykseydessään. Luo menen — hyvä. Jos en: itse irti vain jään.
Быдсö дінас чукөртчö, Быдлы сійö колö — Видзөд, ассьыс босьтны нем Оз öв, пыр чöv олö!..	Koukistuvat sen eteen, sen tarpeessa kaikki. Se ei estä mitenkään. Se on aina vaiti.

Runoilijan Jumala on nyt niin etäällä, että kuva näyttää murtuneen. Tähän samaan vuoteen kuuluu Schillerin "Die Teilung der Erde" -runon kominnos (*Menam muza* s. 218). Kiinnostavasti Kuratov panee runon runoilijahahmon kuvaamaan Jumalaa, runossa Zeun hahmossa, hyvin samoin määrein, joilla Jumala negaatorunossa määritellään:

Сійö мича, югьд,
 Сылысь ыджыд олöмсö
 Кулöм оз, оз жугöд.

Schillerin runon käännöksessä:

-- Сэтшöм тэ югъялысь сэнi,
 Мича, и ыджыд, и вына! --

(Sellainen olet, loistava, kaunis ja suuri ja väkevä.) Mutta Schillerin runon runoilija ei kuvaa lainkaan, hän sanoo:

Mein Auge hing an deinem Angesichte,
 An deines Himmels Harmonie mein Ohr.

(Schiller, Werke in drei Bänden, II: 703.)

Saman vuoden kuolemanodotus-runossaan (Ой, олöм, олöм / *Voi, elämä*) Kuratov kyllä huutaa Jumalaansa suoraan, välittömästi: Jumalani, minua lohduta! Ой Енмöй, менö такöд! (S. 123.)

Ehkä tänä kuoleman odotuksen ja Jumalan menetyksen vuonna Kuratoville on ollut erityinen merkitys Schillerin kuvaamalla Jumalan ja runoilijan yhteydellä; tietoisuuttaan runoilijanolemuksesta Kuratov ei koskaan menetä. Schillerin loppusäkeet

"Willst du in meinem Himmel mit mir leben:
 So oft du kommst, er soll dir offen sein"

Kuratov kääntää riemullisesti:

Көсьян кө мекөд тэ гажөдчигтыр
Овны, тэд восьтöма енвевтöй пыр!

(Jos haluat kanssani riemuiten / elää, sinulle aina on taivaani avoin.)

Kuratonin ääneen jää kuitenkin murtunut sävy vuoden 1867 jälkeen hänen kirjoittaessaan syvintä, ominta rekisteriään. Hänen Jumala-kuvansa on etäinen tai näkymätön. Vuosina 1868—69 hän kirjoittaa yhden henkilökohtaisista tilityksistään, runon, joka alkaa:

Пасьтавмысьт выль паськөм важ вылө видзөдіг
Шензьö голь морт: «Да пö кыз сійöс новывсьöм!»
Сідзи тай шензя ме, кодыр важ олөмөс
Гаровта. Кыз сійö шогмывлөм, овывсьöм!

(Uuden puuvun puettuaan köyhä hämmästelee vanhaa katsellen: jopa se kulunut onkin! Minäkin hämmästelen vanhaa elämäni katsellessani: onpa se huolien täyttämää, loppuun elettyä!) Sitten:

Уся кө мудзмысьт ме гуö, сэн, вокьясöй,
Мывкыда лолавыны көсйысьöс сісьта ме.

(Kun väsyneenä kuoppaan putoan, silloin, veljeni, minä annan mädätä sen, joka halusi järjellisenä hengittää.)
Ja runon päätös on hyytävä:

Гу тыртысь шысяс: «Код төдö лов вывсьыс!
Шуöны, долыдик сёрнинас нималіс.»

(Kuopan täyttäjä huudahtaa: "Kuka sen sielusta tietänee! Kuuluu olleen hupaisa puheissaan." — Mts. 140.)

Jos persoonallinen Jumala Kuratovin viimeisten, sairaiden vuosien runoihin mukaan tulee, niin hän esiintyy vain kysymys- tai kieltolauseessa. Gugovin runossa v. 1870 (s. 184):

Со нин синмөй доймө... Öni бергөдчас-ö
Мелань Ен? Зэв кевмыся, мед висьом
Регыджыка жугөдыштас лы-сьом!

*(Silmiäni niin särkee... Nytkö kääntyy Jumala puoleeni? Rukoilen kovasti, että tauti nopeammin ruumiin hajot-
taisi.)* Vuonna 1874 (s. 155):

Оз шу нин миянлы кыв Егова,
Мукөдлы сиöма муыв и ва;
Коркө и воас на, гашкө, мессия;
Ерусалимөс, дерт, оз шу нин сия.

- - -

Вунөдс Ен Исаакөс, Иаковөс и Авраамөс!
Воны мессиялы матистчис кад.
Некытчö вони!

(Ei enää puhu meille Jehova, toisille on maa ja vesi suotu. Kerran vielä tulee, kenties, Messias. Jerusalemiin Hän ei enää käy. - - - On Jumala unohtanut Iisakin, Jaakobin ja Abrahamin! On lähellä jo aika tulla Messiaan. Ei paikkaa ole hänen tulla!)

Viime vuosinaan Kuratov kuitenkin ryhtyy kääntämään Uutta testamenttia. Hänen on täytynyt harkita asiaa kauan, sillä hän on hankkinut 25 erikielistä Uutta testamenttia. (Niistä on jäljellä 4. Ne sisältävät Kuratovin omakätisiä "lingvistisiä merkintöjä", sanoo Čistaleva, 1979 s. 146). Jo kuumeinen Kuratov aloittaa Luukkaan evankeliumista, koska "se antaa yhtenäisen kuvauksen

Vapahtajan elämästä ja opetuksista", kuten hän on kirjoittanut (mp.). Hän saa kuitenkin valmiiksi vain kaksi lukua. Ne hän on päivännyt syyskuulle 1873.

Kuratovilla oli ainakin viime vuosinaan sairaat silmät ja mahdollisesti pelko sokeutumisesta. Sokea ja sokkona kulkeva ovat hänen tunnustuksellisen runoutensa keskeisiä symboleja. Fedorova on myös kiinnittänyt huomiota sokko-symboliikkaan. Hänen mukaansa se on vaikeissa oloissa omaa tietään etsivän ihmisen "lujuuden, miehekkyyden ja sinnikkyuden" symboli (monografian 1. laitos s. 149, 2. laitos s. 189—). Fedorova siteeraa tässä myös Kuratovin Sokean merkintöjä -runossaan käyttämää raamatunsitaattia "корсьö, адзад!" (*Menam muza* s. 301), 'etsikää, niin te löydätte!' (tuntematta sentään sen alkuperää).

Sokeutumisen motiivi tulee Kuratovin runoon jo v. 1865. Kyseessä on rooliruno Samson. Sen pohjana on Mihailovin v. 1861 kääntämä Longfellowin runo (näin Martynov kirjassa *Komi gor*, s. 407). Kuratovin tuotannossa on pari muutakin esimerkkiä käännöksestä, jota ei ole sellaiseksi merkitty. Sellainen on runo "Кыдз октябрлы колö лонь", jonka olen itse ottanut mukaan komilaisen runouden antologiaan Kuratovin runona ("Kylmä viima, sataa lunta, lokakuussa ollaan taas"). Se on Heinen runo, kuten Konjuhov ensimmäisenä huomasi (Vojvyv kodzuv 1981: 3 s. 59). Samson-runossa (*Menam muza* s. 71)

- - - пыр на лёк горш ылö
 Сы руина улысь öнöдз кылö:
 «Туй талантлы! Мед водзö мөдö!
 Сійöс шог вылад эн синтöммөдö!
 Төдö!»

(- - - *yhä hurjan kurkun läpi kuuluu ääni rauniosta: Vapaaksi tie neron raivatkaa! Sokaista ei häntä huolin saa!*)

Sokea- ja sokko-symboliikka saa väkevimmän ilmauksen Kuratovin viime vuosien tunnustusrunoelmassa "Sokean merkintöjä" (Пасъяс синтöмлөн, s. 298—305, v. 1870—74), ja siinä hän selittää myös Jumala-suhdettaan. Edellä jo viitattiin tähän runoon, jossa hän kertoo nuorena halunneensa peittää silmänsä vaikka papin olkavaatteella, jolloin maallinen olisi ollut näkymättömissä. Ja runossa seuraa toteamus: "Muuttui mieli ja muuttuivat tarpeet." Mutta runo jatkuu myöhemmin:

Ой, көть олөм меным дона,
овны мудзи, мудзи ёна...

(*Oi, vaikka elämä onkin minulle kallis, olen kovin väsynyt elämään.*) Kahdessa muussakin runossa kohtaa nämä säkeet. Sitten:

И мый ичөт дыръя вöлі колö,
Дум вылö мем бара волö:
Бара му выв лоис меным тюрма;
Дыр-ö петан öдзöсö ог сюр ме?

И көть сідз жö пемыд гу сай,
Ми-воклы сы горань муса;
Тамыш син ни кузь бедь сэн оз ковны,
Сэтөн вошöмысь оз повны;
Гу пытшкысь тай туйяс разöдчöны
И быд туйöd пасöдз волывлöны!

(*Se, mitä lapsena tarvitsin, muistuu taas mieleeni. Jälleen on maallinen tullut minulle vankilaksi. Enkö jo pian ulos vievälle ovelle osu! Haudan taus on pimeä, mutta*

sokkoleikkihän oli mieluinen. Siellä ei kuitenkaan ole liikinäköisiä silmiä eikä pitkää sauvaa. Ei siellä ole pelkoa eksymisestä. Haudan sisästä tiet erkanevat, ja jokaista tietä päästään päämäärään asti. — S. 301—302.) Jumalakuva on etääntynyt persoonattomaksi päämääräksi.

Viimeisinä elinkuukausinaan Kuratov kirjoittaa muinaiskomilaisen sielunmessun (Важся коми войтырлӧн кодралӧм, s. 163—164). Sen voi tulkita hänen omaksikin sielunmessukseen. Sen visio haudantakaisesta elämästä on hyvän ja pahan, Jumalan ja synnin ulkopuolella. Kuratov, sydänjuuriaan myöten komi loppuun saakka, hakee viimeisen lohdutuksensa myyttisestä muinaiskomilaisesta maailmankäsityksestä.

Вокӧй, олін-вылін,
Сӧйин, юин, сьылін,
Мырсин, шогсин тан —
Ӧні ойбыртан.

Veli, loppuun elit,
söit, joit, laulut teit.
Huolten helteestä
nyt saat levätä.

Регыд бара мӧдан,
Кытчӧ, ачыл тӧдан;
Мунігкежад тась
Тэнад быдсӧ дась.

Tiedät lähdön, tiesi,
näet varusteesi,
kaiken valmiiksi,
poistuaksesi.

Бура лӧсьӧдчӧм мысь
Он пов эндӧдчӧмысь,
Туй вылад тэд, вок,
Оз торк бур ни лёк.

Ei tiellä häiritä
pahalla, hyvällä.
Laiminlyönneistä
ei liioin esteitä.

Кодыр воан сэтсьӧ,
Мӧд олӧм тай сетсьӧ,
Татчӧс кӧйдыс мед
Сэні ловзяс тэд.

On siellä edessä
jo toinen elämä,
täältä siemenet
sinne itäneet.

Та кодь турун, пуяс,
Шонді, чардби, юяс,
Енвевт сідз жö лöз,
Сöмын бурджык йöз.

Kuin täällä nurmi, puu,
aurinko, virransuu,
näin taivas sininen —
parempi ihminen.

Эм сэн татчöс колöм,
Абу татчöс полöм,
Оз лок шудтöм лун,
Шудаыс оз мун!

On siellä kaikkea,
vain ilman pelkoa.
Ei sinne murhe saavu,
ei sieltä riemu poistu.

LÄHTEET

Der heilige Qur-ân. Arabisch und Deutsch. Zweite, neu bearbeitete Auflage. Zürich 1959.

Domokos Péter: Itäisten suomalais-ugrilaisten kansojen kirjallisuudesta. Tietolipas 91. Helsinki 1983.

Fedorova, A. = Федорова, А.: И. А. Куратов. Очерк жизни и творчества. Сыктывкар 1960. (Toinen, täydennetty laitos:) Сыктывкар 1975.

Fedorova, A. N. = Федорова, А. Н.: Основоположник коми литературы Иван Алексеевич Куратов. — IKL 2 s. 32—72.

IKL 2 = История коми литературы 2. Сыктывкар 1980.

Konjuhov = Конюхов, Дмитрий: Нелямын во бöрын. — Войвыв кодзув 1981: 3 s. 55—64.

- Kuraton, Ivan: Menam muza = Менам муза. Художественной гижод чукор. Сыктывкар 1979. (Toim. E. S. Guljaev ja A. N. Fedorova.)
- : Ty beskonečna, žizn' = Ты бесконечна, жизнь. (Toimittanut, esipuheen ja kommentit kirjoittanut V. I. Martynov.) Сыктывкар 1988.
- : Komi gor = Коми гор. Художественной гижод чукор. (Toim. Ju. G. Ročev ja V. I. Martynov.) Сыктывкар 1989.
- Lotman, Juri: Merkkien maailma. Helsinki 1989.
- Luntinen, Pertti: Keisari-Venäjän aatehistoria. Helsinki 1981.
- Lytkin, G. S. = Лыткин, Г. С.: Зырянский Край при епископах Пермских и зырянский язык. Санктпетербург 1889.
- Martynov = Мартынов, В. И.: -Ты бесконечна, жизнь. [Esipuhe ja kommentit.]
- Pyhä Raamattu. (Vanha testamentti. XI yleisen kirkolliskokouksen vuonna 1933 käytäntöön ottama suomenos.) Pieksämäki 1965.
- Schiller, Friedrich: Werke in drei Bänden. München 1976.

PAULA KOKKONEN

ADJEKTIIVIT KURATOVIN RUNOISSA

Ivan Kuratovin runot on julkaistu vuonna 1979 yhtenä niteenä, jolle on annettu nimeksi *Menam muza* ('Runottareni') runoilijan vuonna 1866 tai 1867 kirjoittaman runon mukaan. Kokoelmaan sisältyy 242 otsikoitua runoa ja pientä kirjoitelmaa. Teos jakautuu kahdeksaan osaan seuraavin alaotsikoin:

Komin ääni -runot	110
Salanimellä Gugov kirjoitetut runot	15
Komiksi muista kielistä käännettyt runot	55
Komin folkloreen pohjautuvat runot	3
Lapsille kirjoitetut runot	13
Runoelmat	9
Ajatelmat	11
Venäjäksi kirjoitetut runot	26

Lyhimmillään Kuratovin runo käsittää alle 20 sanaa, pisimmillään yli 400.

Tämän tutkimuksen materiaalina ovat Komin ääni -runot ja Gugov-runot, joita on yhteensä 125. Adjektiiveja ja adjektiivisia partisiippeja käsittelemästäni materiaalis-

ta löytyi noin 1000; yhdessä runossa niitä esiintyy keskimäärin kahdeksan. Ne ovat pääosin attribuutteina ja predikatiiveina. Kuratov aloittaa runonsa 12 kertaa adjektiivilla.

Mikä on adjektiivi(attribuutti)?

Adjektiivi ilmaisee millainen jokin on. Se ilmaisee ominaisuutta tai laatua. Morfologisessa luokittelussa huomio kohdistuu adjektiivijohtimiin, syntaktisessa funktioihin. Semanttisesti adjektiivia määriteltäessä tarvitaan tietoa sen leksikaalisesta ja aktuaalisista merkityksistä, perus- ja sivumerkityksistä. Varsinkin runoudessa adjektiivien aktuaalinen merkitys ja emotionaaliset ainekset sävyttävät usein leksikaalista merkitystä. Tehtävältään adjektiivi on determinatiivinen. Aimo Hakanen luokittelee tutkimuksessaan adjektiivit absoluuttisiin, vailla luontaista vertailua oleviin adjektiiveihin (esim. isänpuoleinen, kävelevä, muurattu, puhumaton, kymmenkiloinen) ja relatiivisiin, luontaisesti vertaileviin adjektiiveihin (esim. hyvä, paha, pieni, uusi, vanha). Raja ei ole tarkka; moni adjektiivi voi esiintyä sekä absoluuttisena että relatiivisena. Hakasen käyttämä adjektiivikategoria sisältää paitsi perinnäiset adjektiivit ja partisiipit myös ordinaalilukusanat ja adjektiiviset pronominit. (Hakanen 1973, 20–25.)

Attribuutti on substantiiviin ilman verbin apua liittyvä määrite; adjektiiviattribuutti on adjektiivi tai adjektiivisesti käytetty pronomini, numeraali tai partisiippi. Attribuutteina käytetyillä numeraaleilla, pronomineilla ja adjektiiveilla voidaan rajata jonkin käsitteen alaa joko kvantitatiivisesti (**yksi** talo, **hänen** talonsa) tai kvalitatiivisesti

(**punainen** talo). Redundantti attribuutti (**vihreä** ruoho) ei täytä attribuutin determinatiivista tehtävää, ei erota alalajia. Mutta runoudessa redundantilla attribuutilla voi olla vaikkapa emotionaalista sisältöä. Anomaalisia ovat määritteet, jotka tullakseen ymmärretyksi vaativat tulkinnan, selityksen. Spesifisiä taas ovat juuri tietyn runoilijan runoudelle ominaiset adjektiivit. (Vrt. Launonen 1984, 216–223.)

Adjektiivit komissa

Ominaisuutta ilmaisevat adjektiivit ovat komissa yksitaivuisia, konsonanttiloppuisia perusadjektiiveja (*bur* 'hyvä', *tom* 'nuori', *vil'* 'uusi'), epäproduktiivisin johtimin (*-id*, *-es*, *-ov* jne.) tai produktiivisin, denominaalisin johtimin muodostettuja (*-a*, *-təm*) adjektiiveja. Suhdetta ilmaisevia adjektiiveja muodostetaan substantiiveista ja adverbeista produktiivisin johtimin (esim. *-a*, *-sa*, *-es*, *-kod'*, *-təm*). Komin komparatiivi muodostetaan *-džik-*tunnuksella ja superlatiivi partikkelilla *med-* tai *medsa*. Predikatiivina oleva adjektiivi kongruoi komissa luvussa. Adjektiivin monikon tunnus on *-es*. (Jos adjektiivi esiintyy itsenäisenä, substantiivisesti käytettynä, saa se substantiivin sijapääätteet, monikon tunnuksen ja possessiivisuffiksit). Partisiipit toimivat komissa adjektiivien tavoin attribuutteina ja predikatiiveina. Partisiippien tunnuksat ovat *-iś* (*mun iś* 'menevä'), *-an* (*loktan* 'tuleva'), *-əm* (*lomtəm* 'lämmitetty') sekä karitiivinen *-təm* (*kustəm* 'sammumaton'). Johtimiin *-an* ja *-əm* voi liittyä vielä adjektiivin *-a*-suffiksi. (Rédei 1978, 80–84, 87–90, 112–113; vertailusta laajemmin mts. 82–84.)

Suomessa adjektiiviattribuutti esiintyy samassa sijassa ja luvussa kuin pääsana, komissa attribuutti ei kongruoi. Niin komissa kuin suomessakin attribuutti on syntaktiselta asemaltaan substantiivin välitön määrite ja sijaitsee pääsanansa edessä. Runoudessa — niin komilaisessa kuin suomalaisessakin — attribuutti voi olla erossa pääsanastaan (vrt. *Menam muza* s. 92: "... *loktas gešt zev, gaške, šań...*" '... tulee vieras, hyvin, ehkä, mieluisa...').

Kuratovin adjektiivit

Tähän aineistooni olen poiminut Kuratovin runoudesta vain adjektiivit ja adjektiivisesti käytetyt partisiipit, en adjektiivisia pronomineja ja lukusanoja. Yleispätevästi arvottavia adjektiiveja on Kuratovin runoudessa runsaasti (hyvä, suuri, kaunis, nuori, vanha), niin ikään emotiiviseen rekisteriin kytkeytyviä adjektiiviattribuutteja (rakas, kallis, hellä). Ne voivat antaa pääsanalle joko myönteisen tai kielteisen arvovarauksen. Kun Kuratov liittää hyväattribuutin sanaan ihminen tai väki, on arvovaraus myönteinen. Mutta kun hän liittää sen diakoniin, on arvovaraus — konteksti huomioon ottaen — negatiivinen.

Seuraavat adjektiivit esiintyvät Kuratovin runoissa yli 10 kertaa:

bur 'hyvä'
l'ok 'paha, huono'
mića 'kaunis'
mus 'rakas'

jugid 'valoisa, kirkas'
tom 'nuori'
periš 'vanha'
dolid 'iloinen'
idžid 'suuri'
šań 'hyvä, kunnon'
važ 'vanha'
vil' 'nuori'
dona 'kallis, rakas'
ram 'rauhallinen, tyyni'
šekid 'raskas, vaikea'
meli 'hellä, lempeä, rakas'
šed 'tumma, musta'
šuda 'onnellinen'.

Kuratovin suosikkiadjektiivi on *bur* 'hyvä'. Se esiintyy yli 70 kertaa tutkimassani materiaalissa. Kuratovin useimmin käyttämistä adjektiiveista muodostuu antonyymi- ja synonyymipareja. Adjektiivikenttä vaikuttaa tasapainoiselta, symmetriseltä. Antonyymipareiksi järjestyvät:

hyvä — paha
 valoisa — tumma
 nuori — vanha
 uusi — vanha.

Synonyymipareina (nyanssieroin) voidaan ilmaista esim. *musa* — *dona* — *meli* 'rakas, armas'; *bur* — *šań* 'hyvä'; *periš* — *važ* 'vanha'.

Adjektiivien komparaatiosta Kuratovilla on esimerkkejä sekä komparatiivista että superlatiivista. Useimmiten komparatiivin tunnus *-džik* esiintyy sanojen 'hyvä', 'suuri' ja 'kaunis' kanssa. Superlatiivissa esiintyy useim-

miten myös sana 'kaunis' (*medmića, medša mića*). Kuratovin runoissa on myös yhdysadjektiiveja (komissa tosin sanaliittoina esiintyviä): *gerd rožabana* 'punakasvoinen', *angel rožabana* 'enkelikasvoinen', *bur šelema* 'hyväsydäminen', *meli ćužemaęš* 'lempeäkasvoiset', *jedžid paškemaęš* 'valkovaatteista'. Komissa adjektiivi *kod'* muodostaa johtimen tavoin uusia adjektiiveja. Kuratov käyttää tällaisia vertaukseen perustuvia adjektiiveja runsaasti, esim. *ęmid'ž va kod'* 'vadelmamehun kaltainen', *te kod' jedžideę* 'sinun kaltaistasi valkeaa, valkeaa kuin sinä', *iz kod' šelema* 'kivisydäminen'. Reduplikaatioilmaus *lań-lań* 'rauhallinen, tyyni' esiintyy predikatiivina.

Venäjän mallin mukainen prefiksillä muodostettava negaatioadjektiivi *ńeidžid* 'pieni', oik. 'ei-suuri' esiintyy kerran Kuratovin runossa, vaikka hän käyttää pääasiassa komin *posńi* ja *ićet* -sanoja pientä tarkoittaessaan. Venäjästä on lainattu myös kokonainen adjektiivi *angelskej* 'enkelimäinen, enkelin-'.

Kuratovin useimmin käyttämät adjektiivit ovat muutamaa lukuun ottamatta positiivissävyisiä. Tosin on muistettava, että runoilija käyttää positiivissävyistä adjektiivia myös ironian herättämiseen, esim. kuvatessaan diakonia hyvä-adjektiivi ei ole leksikaalisessa perusmerkityksessään. Spesifisinä, Kuratovin runoudelle luonteenomaisina, voidaan pitää runoilijan neologismeja (mm. *asid* 'oma, läheinen', *dęzmid* 'kyllästynyt', *tįš* 'hullu', *vuza* 'myytävä') ja murre sanoja (*perid* 'nopea', *van* 'avoin') sekä runsasta synonyymien käyttöä ('viisas': *vežęra, av-ja, vema*; 'rauhallinen': *ram, lań, lań-lań*; 'saita': *nad'ž, skup*; 'hullu': *bęb, jej, tįš*). Menam muza -koelman lopussa (s. 569–583) on enemmänkin Kuratovin erityissanaston selityksiä.

Mihin pääsanoihin Kuratovin useimmin käyttämät adjektiivit liittyvät?

Hyvä on useimmiten inhimillistä olentoa tarkoittavan sanan määritteenä: ihminen, ihmiset, väki, vieras, poika, sisarukset, komilainen, sinä. Myös sana, elämä, kyky ja sydän ovat Kuratoville hyviä. 'Tehdä hyvää', 'tulla hyväksi' ja 'tuoda hyvää' ovat Kuratoville ominaisia ilmaisuja. Toinen komin kielen **hyvä, kunnon, kunnollinen** liittyy Kuratovin runoissa sanoihin elintapa, vieras, moraali ja hän.

Paha esiintyy määritteenä sanoille poika, teologi, paholainen, murhaaja, vampyyri, herra, tyttö, hevonen. Myös vuosi, uutinen, tappelu, elämä saavat arvotuksen **paha, huono**. 'Jumalahan ei halua pahaa', 'tehdä pahaa' ja 'pelätä pahaa' ovat Kuratovin suosimia ilmauksia.

Kaunis on Kuratovin runoissa tyttö, poika, nainen, uni, nukke, enkeli, sisko, sinä sekä mm. sana ja laulu.

Rakas on Kuratoville tyttö, poika, ihminen, sinä, Kominmaa, kylä, elämä.

Valoisa esiintyy attribuuttina sanoille huone, aurinko, kuu ja silmät.

Nuori on Kuratovin runoissa tyttö, ihminen, väki, vaimo.

Vanha (iäkäs) on tyttö, äiti, isoisa, isoäiti. Toista komin **vanha**-sanaa Kuratov käyttää sanojen tapa, suru, synti, Eurooppa kanssa. Sanan elämä attribuuttina voivat esiintyä molemmat komin vanhaa merkitsevät sanat.

Iloinen on Kuratovin runoissa sinä, hän, Sandra, tyttö, puhe, ääni, sielu, illanvietto, laulu, anekdootti.

Suurta on Kuratoville elämä, kyky, ajatus, onni, järki, tie, arvo.

Uusi on attribuuttina sanoille nimi, tapa, laulu, onni, synty, vuosi.

Elämä on sana, jota Kuratov kuvaa attribuutein hyvä, paha, rakas, vanha, suuri, kunno(l)line)n. Se tuntuu saavan määritteikseen useita Kuratovin eniten käyttämistä adjektiiveista, kuten myös substantiivit ihminen, vieras, tyttö ja poika. Kuratovin runoissa voi myös pronomini (sinä, hän) saada adjektiiviattribuutin.

Adjektiivit loppusointua muodostamassa.

Kuratovin runoudessa adjektiivit eivät tunnu olevan riimin vuoksi valittuja, niiden käyttö sananloppuisessa asemassa ei osoita erityistä kasautumista. Sananloppuisessa asemassa esiintyy kuitenkin loppusointua muodostamassa karitiiviadjektiivi ja kielteinen partisiippi (*-tem*) partisiipin perfektin (*-em*) kanssa. Johtimet *-a*, *-sa*, *-śa* ja partisiipin perfektin *-ema* muodostavat keskenään (ja mm. preesensin sg. 1. persoonan kanssa) loppusointua. Johdin *-eś* ja sille homonyyminen adjektiivien monikon tunnus *-eś* muodostavat oman riimiparinsa. Johdin *-id* ja sg. 2. persoonan possessiivisuffiksi — homonyymejakin — riimittävät toisiaan. Kokonaisista adjektiiveista kaksi esiintyy loppusointuasemassa, nimittäin *śań* 'hyvä' ja *perĩś* 'vanha'. Ensiksi mainittu saa usein riimipariseen egressiivin *-śań-* ja approksimatiivin *-lań-*päätteen. Jälkimmäinen adjektiivi taas, paitsi *-iś-*päätteisen partisiipin, myös postposition *berĩś*.

Adjektiivit ja runous

Runoilija, toimittaja ja professori John Ciardi kirjoittaa adjektiivien käytöstä runoudessa seuraavaa: ”Runoudessa ei ole mitään välittömämpää eikä ratkaisevampaa merkkiä huolimattomuudesta kuin adjektiivien väärinkäyttö. Hyvä tyyli etenee nomineilla ja verbeillä... Raskaasti adjektiiveilla lastattu tyyli on huolimatonta, koska se on huonosti punnittua. Adjektiiveilla on taipumus esiintyä tekstissä vain siksi, että kirjoittaja on alunperin valinnut väärän substantiivin. Hyvät runoilijat tarttuvat substantiiveihin, jotka sisältävät itsessään sen voiman, jota huonot runoilijat yrittävät tavoittaa adjektiiveilla. Samoja väitteitä voi esittää myös verbeistä ja adverbeistä, mutta useimmiten syypäitä ovat adjektiivit. Mahdolliset vastakohtaisuudet ovat yhtä ilmeisiä kuin pitäisi olla säännön: älä koskaan lähetä adjektiivia substantiivin asialle.” (Parnasso 1956, 293.)

Ciardi huomauttaa adjektiivien väärinkäytöstä loppusointukaavan täydentäjinä, hyödyttömien adjektiivin käytöstä silloin, kun adjektiivin ilmaisema käsite sisältyy substantiiviin (vrt. *vihreä* ruoho, *sininen* meri) ja toivotoman kaavamaisten adjektiivien käytöstä (vrt. *huumava* onni, *kuolettava* kauhu). Lisäksi Ciardin mukaan runoilijat tuntevat vetoa sellaisiin adjektiiveihin, jotka esittävät arvostelun jostakin esineestä, sen sijaan että kuvaisivat sen ominaisuutta. Tällöin lukijoille ei jää tilaisuutta muodostaa oma mielipidettä. Mm. *kaunis* on Ciardin mielestä adjektiivi, jota runoilija saisi käyttää vain kolme kertaa tuotannossaan. (Mts. 293.)

Kuratovia ei voitane syyttää adjektiivien liiasta viljelystä, sen osoittanee adjektiivien määrä (8) yhtä runoa kohti. Joissakin Kuratovin lyhyimmissä runoissa adjektiivi-

veja ei ole lainkaan. Adjektiivit ovat runsaimmillaan Kuratovin henkilörunoissa. Ominaisuutta kuvaavat relatiiviset adjektiivit ovat Kuratovin yleisimmät adjektiivit. Ne ovat yleispätevästi arvottavia määreitä, kuten 'hyvä', 'nuori', 'kaunis', 'rakas', 'vanha'. Ne kytkeytyvät emotionaaliiseen rekisteriin. Adjektiivi kaunis esiintyy Kuratovin runoissa nelisenkymmentä kertaa. Sen ei voida sanoa vielä Kuratovin aikana menettäneen ilmaisuvoimaansa komin kielessä; onhan Kuratov ensimmäinen kominkielinen runoilija.

Positiiviset, myönteisen arvostuksen sisältävät adjektiivit ovat luonteenomaisia Kuratoville. Vastapainona näille voitaneen pitää Kuratovin paljon käyttämiä karitiiviadjektiiveja ja kielteisiä partisiippeja, joissa kiello ilmaistaan omalla morfeemillaan. Näin rakentuneina ne ilmaisevat puuttumista, vajuusta, toisin kuin tekisivät relatiiviset, jo sisällöltään kokonaan kielteiset adjektiivit. Lieneekö adjektiivin kielteinen sisältö tällä tavoin ilmaistuna semanttisesti lievempää?

LÄHTEET

- CIARDI, John 1956: Kaikki kirjoittavat runoja. — Parnasso. Helsinki.
- HAKANEN, Aimo 1973: Adjektiivien vastakohtasuhteet suomen kielessä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 311. Turku.
- KURATOV, Ivan 1979: Menam muza. Hudožestvennej gižed čuķer. Syktyvkar.

- LAUNONEN, Hannu 1984: Suomalaisen runon struktuurianalyysia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 396. Helsinki.
- RÉDEI, Károly 1978: Syrjänische Chrestomathie Mit Grammatik und Glossar. *Studia Uralica*. Veröffentlichungen des Instituts für Finno-Ugristik der Universität Wien. Band 1. Wien.

II KURATOVIN RUNOJA

КОМИ КЫВ

Коми кыв, ме тӧда,
Ыджыдтор оз шу на,
Тӧда ме и сійӧ —
Оз и сӧр на уна.

Тайӧ кыв мем дона,
Небыд, мича, гора —
Вунӧдас ен мыжӧс,
Кодыр сійӧн кора!

Тайӧ муса кылӧн
Чой-вок сёрнитӧны,
Тайӧ кылӧн меным
Ай-мам бурсиӧны!

Тайӧ кыв ме кывлі
Аслам люлю дӱнын,
Сійӧ менам вунас
Сӧмын дзебанінын!

Тайӧ кывлысь мичсӧ
Сьӧлӧмӧн ме кылы —
И ме медводз сыӧн
Ньӧжьюника сылы...

KOMIN KIELI

Komin kielen tiedän
vähän kertoilevan,
tiedän myös sen harvoin
turhaa juoruilevan.

Tää kieli mulle soi
vienosti, kauniisti —
synnitkin sillä voi
rukoilla anteeksi!

Sisarukset kaikki
sillä puhelevat,
sillä vanhempani
muakin siunaavat.

Tämä tuttu kieli
kehtooni jo kiiri,
saa sen vaimenemaan
vasta haudan piiri!

Kauneuden kielen tään
aisti sydämeni —
virisi itsestään
myös ensilauluni.

Тайӧ кылӧн мукӧд
Гораджика сылас —
Сё кызь сюрс пель сәкі
Уна буртор кылас!

1857

Kansaa toisen verran
sadoin ja tuhansin
laulaa uuden kerran
sen säkein sointuvin.

ПӖЧ

ЙӖз шы вуджис му-вндз вылӖ,
 Став грезд колис тыртӖм дзык,
 СӖмын пӖчӖ чӖпснас, кылӖ,
 Кывтын сюргӖ ньӖжӖӧник.

Ныр-вом, ки-кок пӖчлӖн сӓмӖсь,
 ТӖдан, вывтӓ важӖсь нин!
 Кузь шог гӖрӖм сылысь кымӖс,
 СӖмын вель на югыз син.

Чукура та парьяс вылын
 Серам оз нин тӖдчывлы,
 УджтӖг оз нин овсы сылӖн,
 УджтӖг зӖв шог пӖчӖлы!

Дзугыль пӖчӖ печкӖ, печкӖ,
 Ыджыз пыш тош печканас;
 Ӗти кинас тошсӖ нетшкӖ,
 МӖднас сунис нюжӖдас.

ВугыртӖм мысьт мукӖддырья
 Бара пыр и палялас!
 «Он тай уджышт та ун пырья!
 СӖйны сӖя!» — видчыштас.

ISOÄITI

Pellot täyttyy hälinällä,
koko kylä hiljenee,
isoäiti värttinällä
kolpitsalla kehräilee.

Kasvot, kädet, jalat — arvaat —
voimattomat ovat kai.
Otsan uursi huolet karvaat.
Silmät kirkkaat, tottakai!

Ryppyisillä huulillansa
hymyä ei enää näy,
toimeton ollessansa
suruiseksi mummu käy!

Värttinällä mummu moinen
kuontalosta kehräilee;
partaa nyhtää käsi toinen,
toinen lankaa muovailee.

Nukahtaa jos uupuesssa,
oitis ylös kavahtaa.
«Työ ei joudu nukkuessa!
Työstä leipä!» — lausahtaa.

Кодыр карнан, кодыр тоин
 Сёрсянь джоджө усыласьö —
 Жеб ки пуктöм! «Эськö воин,
 Ортöй, кучкин морöсö!»

Со сумлабич вылын мыськö
 Нырсьö, куньмысьт синсьö, кань.
 «Керка чышкыштны мем. Кыськö
 Локтас гёсьт зэв, гашкö, шань.»

Сутшиктöдас. «Тэ кöть, пиö,
 Сибирад сэн гаралышт
 Мамсьö. Шуда нэм ло сійö!...»

.....

Korento tai milloin petkel
putoo alas orrelta —
Harmillista! «Lienevätkö
kuolemasta enteitä!»

Kissa pesee lavitsalla
nenää silmät ummessa.
«Lakaistaanpa. Voihan olla,
vieras tulee mieluisa.»

Poikaansa hän kaipailee:
«Siperiassa siellä
kai äitiänsä muistelee...»

.....

ГРЕЗДСА НЫВ КАРСА БАРИНЛЫ

Мый тэ ме вылө сідз воан,
 Мича барин — сьолөмшөр?
 Весышөрө тай нюмыд петө,
 А ме ас пиө ог төр...
 Эн тэ видзөд меным синмө,
 Эн тэ чабрав киос мэм,
 Он тэ окышт парөс менсым,
 Морөсөс он малышт нэм!

Ышмын, кокныд барин, ышмын!
 Вешйы сэтшөм сёрнинад...
 Мем-ө овны сэні, карын,
 Мем-ө югыд жырьясад
 Вежнявны да ручкуасьны?
 Мем оз лөсяв кринолин,
 Шылыд джодж вылад ме вильда,
 Эзысь кизыд ёрас син...

Сэні вежсян, роч кодь лоан!
 Коджөд меным рочасьны?
 Вывті мича тэ, ме ог лысьт
 Тэнсьыд сылы сывьявны...
 Зарни! Корсь тэ ассыйд пөвтө;
 Тэ понда, дерт, оз узь мөд...
 Абу менам тэ: оз воны
 Паных төлысь шондікөд.

MAALAISTYTTÖ KAUPUNGIN HERRALLE

Mitä minusta nyt tahdot,
nuoriherra herttainen?
Hymyilet, ja turhaan luulet,
että sillä pehmenen...
Kun et katso suoraan silmiin
etkä tartu kädestä,
älä suotta suikkaa suuta,
älä liioin likistä!

Suotta leikit, hento herra!
Enpä huoli kuullakaan.
Kaupunkiinko tämä tyttö,
suureen saliin loistavaan
keikkumaan ja kieroilemaan?
Ei, en kaipaa korsettiin!
Lattioillas liukastuisin,
häikäistyisin hopeisiin...

"Opit venäläisten tavat!"
Mistä saisin seurani?
Kovin olet kaunis herra
halvan halattavaksi...
Kultaa! Etsi vertaistasi,
vuokses valvoo joku muu...
Minä en; ei koskaan kohtaa
toistaan aurinko ja kuu.

Видлы, шуан, карлысь көрсө;
 Оз кө сьёлём вылам во,
 Бөр мед муна муса грездө;
 Некод кутысь сэк оз ло?
 Тэ тай ышмын кага моза;
 Ачыл барин да он куж
 Кыв джын шуны грездса йөзлы...
 Мун син водзысь, дявөлдвуж!

Арталан-ө тэ, мый менам
 Абу дасьтөм грездса зон?
 Сійө мича, сійө мелі,
 Сійө мездас менө, ён!
 Мездас тіян вокысь, сөмын
 Шуны кыв... Ой, бөб морт, пов!
 Сыысь окала ме сійөс,
 Сыысь пукта сылы лов!

Sanot: Tule, katso, maista,
ellet mielly kaupunkiin,
palata saat mielihyvin
kotimetsiin rakkaisiin.
Hupsit, herra, niin kuin lapsi,
vaikket kylän kansalle
sanaakaan saa sanotuksi.
Matkoihisi, ryökäle!

Luulet varmaan, etten voisi
kylän poikaa rakastaa?
Hän on kaunis, hän on hellä,
vahva on, mua puolustaa!
Sana vain, hän puolustaa myös
veljiltäsi, tolvana!
Siksi lemmin häntä, siksi
olen hänen omansa!

ЛЕВЛӨН ЮКӨМ

Коркө өтилаын бура зэв
 Олісны Руч, Көин, Пон и Лев.
 На костын тай вөлі пуктөм
 Кыйсыны пыр өтвылысь
 М'оз коль өтмындаөн юктөм.
 Ог төд кыз и мыйөн, сөмын медводз Руч
 Көрөс кыяс
 И юксыны сыөн коралас.
 Воасны, воас и Лев. Сэк гыжъяс табралас.
 Лев шуас: «Ми нельөн.»
 И нель торйө косяляс көрөс.
 «Тайө тор» — шуас — «мем, кыз лосьөдчимө.
 Тайө мем кыз Левлы,
 Этайө мем, сы понда мый ме медвына,
 А тайө тор дінө код пондас кыскысьны,
 Сійө ловйөн оз чеччы.»

LEIJONA JAKAJANA

Elelivät kerran yhtenä joukkona
 kettu, susi, koira ja leijona.
 Keskenänsä he sopivat
 yhdessä vain metsästellä,
 ja jos saalista on kellä,
 tasan kullekin siitä jakavat.
 Mene ja tiedä, kuinka ja millä, mutta kettu
 ensiksi poron nappaa
 ja jakoon kutsuu muita.
 Ne saapuvat, tulee myös leijona. Se kyntensä
 näyttää.
 Ja sanoo: «Neljähän meitä on.»
 Ja neljään osaan repii poron.
 «Tämä pala» — se sanoo — «tulee minulle
 sovittuna,
 tämä pala taas, koska olen leijona;
 tämäkin on minun, olenhan voimakkain;
 ja palan tämän luo ken aikoo uskaltaa
 se hengellään saa maksun suorittaa.»

ГУТ

Мудзём тут,
 Вөв тай локтö гортас гөрөн.
 Мегыр вылас сылөн сьöрын
 Пуксьём Гут.
 Мөд Гут лэбзиг налы паныд
 Мегырвывсаыслысь сэн
 Юалö: «Кысь бергöдчанныд?»
 — Синьястö тэ босьтін эн? —
 Чатöртöм мысьт нырсö вылö
 Мегырвывса шуö сылы:
 — Аддзан, кыскам гөр?
 Тöд жö, йöйнöш, гөрим!
 Шань мый вайöдö ен бөр,
 Этша кö, ми мудзысь пöрим!

Кывлынныд-ö, дыддысьяс,
 Инвалид кыз ошйысьлас?

KÄRPÄNEN

Palaa hevonen
väsyneenä kotiin auraa vetäen.
Sen mukana luokilla istuen
matkusti kärpänen.
Toinen kärpänen lentää vastaan,
luokilla istujalta
kysyy: «Mistäs sitä palataan?»
— Etkö näe sattumalta?
takakenossa nokkavasti
luokilla istuja lausahti.
— Auraa vedämme näin.
Olemme kyntäneet, typeryskö ei sitä tiedä?
Hyvä, että Luoja vie kotiinpäin.
Vähältä piti, oli väsymys viedä!

Kuulitteko, lukijani,
siinä invalidi parastansa pani!

Эз кө шог вөв, гаж эг төдө,
Шогтөг гажыс дзугыльмөдө:
Мича енвевт, кор и кымөр
Югыз шондисө тай кусө!
Кор и сьөкыд шогыз суас,
Пыр на олас олөм муса!

1859

Iloa ei suru estä,
surutta ei ilo kestä:
Taivas loistaa, vaikka pilvi
auriongin kätkee alleen!
Surussakin elämä on
kallein taakka kantajalleen!

ГУГОВЛӨН

Важөн узьö сылөн мывкыд,
 Дзуглясьö пыр сылөн сьölөм.
 Сюйö сылы пель пытшкас ті
 Императорлысь капелла,
 Мөд пеляс оркестрѳас лэдзö,
 Ворсасны мед öтпырѳысьөн
 Вагнерысь и Оффенбахысь,
 Сійö пондас важ ног узыны!
 Нырборд вылас Цнцеронös,
 Мөд вылас Сократös лэптö,
 Мед на юр пыдösѳас вылö
 Вожасѳас Брадло и равзас
 Индия и вичко йылысь —
 Сійö дзугыльмас тай важ ног!

1874—1875

GUGOV:

Unessa on hältä järki,
mieli maassa lakkaamatta.

Hänelle jos korvaan pistät
tsaarin hovisoittokunnan,
toiseen suuren orkesterin
soittelemaan lakkaamatta
Wagnerit ja Offenbachit —

hän vain nukkuu vanhaan tapaan.

Ciceron jos sieraimeensa,
Sokrateen taas toiseen työnnät,
korvanjuureen vaikka tunkee
Bradlaugh¹, huutaa opetustaan
kirkosta ja Intiasta —

hän vain murjottaa kuin ennen!

¹Charles Bradlaugh (1833 — 1891), englantilainen radikaali ja vapaa-ajattelija.

Велöдысь мем öтпыр шуис:
«Йöз мывкыдöн эн тэ ов!»
Öтпыр сэжи эз сör вывтi:
Сылысь мывкыд мем эз ков.

1866

Opettaja kielsi: «Älä
käytä toisten järkeä!»
Eipä erehtynyt: sitä
kaipaakaan en häneltä.

Ме философ этшаника,
Меын сотчö енлön кень.
Унаторысь донаджыка
Пукта тэнö, мича энъ.

1868

Lie kipinää jumalaista
ja filosofiakin:
sinua, kaunista naista,
arvostan korkeimmin.

Кор кӧть паныд воан мем,
Ма кодь серам пыр нин эм
Паръяс вылад. Сьӧлӧмшӧрӧ!
Ӧти ма да ӧти ма —
Коді абу умлӧма
Ӧти маысь? Огӧ сӧрӧ!
Морта-мортӧс маяснам
Важӧн нин ми курзьӧдам.

1868

Kun vain tulet vastaani,
hunajaa on hymysi
huulillasi. Kullanmuru!
Hunajaa, vain hunajaa —
eikö ala uuvuttaa
meden määrä? Siinä suru!
Niin kuin liika hunaja
maistumme jo karvaalta.

Йӱз дӱнын ме олӱ,
 Да кыз тыртӱминьн,
 Ачимӱс ме адзи
 Ӗткаӱн йӱз дӱнын.

Синьяс водзын войтыр
 Лоис ветлысь шойяс...
 Ловья мортӱс корсиг
 Эг удз ме кузь войяс!

Дыр ме корси зӱля:
 Воисны сӱк паныд
 Синьяслы тӱ синьяс,
 Долад еджыд баныд.

Шоналысь пыр сӱӱлӱм
 Синьяс югӱрьяссыд —
 И ме шуи аслым:
 «Шудтӱ адзин ассъыд!»

Кыз мем муса, мича
 Тыдовтчин сӱк, чойӱ!
 Мый оз сетны медводз,
 Быдтор тшыг гӱсът сӱйӱ!

Muiden kanssa elin,
silti tyhjiössä,
yksin vaeltelin
ihmistungoksessa.

Kansa, ruumiita vain,
muistutti kaaosta...
Öitä valvoin ja hain
elävää joukosta.

Etsin ahertaen
ja silloin edessään
iltaan kuultaen
kasvos ja silmäs näin.

Lämmitti sydämeini
säteet silmiesi —
sanoinkin itselleni:
«Tapasit onnesi!»

Niin kaunis, herttainen
miten voit ollakaan!
Syö ahne vieras sen,
mitä ei saisikaan!

Ошкыны ме кузя
 Ог нин ошкы тэнö;
 Бур тэ, абу мысьтöм,
 Рам да-й ставыд сэнi!

Мукöд дыръя мывкыд
 Тэнад дзугыльмöдö;
 Мукöд дыръя сёрни
 Тэнад унмовссьöдö!

Көнi сийö, кодöс
 Адзыны ме көсий?
 Көнi лолöс лэптысь,
 Кодöс аслым вöзий?

Көнi, көнi, көнi? —
 Да тэ эн зэв повзы!...
 Тэысь кындзи, сисыйöг,
 Некод мем оз ковзы!

Му тай абу енвевт;
 Абу ангелъяс сэн;
 Ен кө сиас, тэкöд
 Лоам шудаясөн!

Вежöраöсь, муса
 Морта-мортлы лоам;
 Ен кө сиас, таdzi
 Ангелъясöдз воам!

En kehun vuoksi vain
ylistä sua enää:
hyvä, et ruma lain,
tyyni — se siihen jää!

Ajatuksesi saa
joskus suruisaksi;
sanasi unettaa
väliin kamalasti!

Missä on se, jonka
uskoin löytäväni?
Missä tarpeellinen,
sielun auttajani?

Missä, missä, missä?
Vaan älä kavahda!
Vain sua, armas, tässä,
en muita rakasta!

Ei taivas enkelein
maakaan olla voisi;
Luoja jospa laupein
onnen meille soisi!

Järkevästi voimme
toistamme rakastaa;
enkelit suo, Luoja,
meidän saavuttaa!

«Идеал тэ менам, Анна,
Дзык тэ ангел рожабана,
Идеал»... «Вой эз коль кузь» —
Шуис сійӧ, — «тӧд пӧ, узь!»

1868

«Olet ideaali, Anna,
enkeli, kuin taivaan manna
sielulleni...» — «Aurinko
nousee kohta, nuku jo!»

Каналляыд менам мусук
Вой шөр войын пышьём. Пон
Абу вермём сійёс видзны;
Тёдан, озыр вёлём зон!

Гусьёникён менсьым босьтём
Сьёлём — да неыджыд сьём...
Шогысь гыбытчыны юё —
Ваыс зэв пё кёдзалём!

1866

Lemmittyni, lempo vieköön,
sydänyöllä karkasi.
Koirakaan ei vartioinut —
miehen arvaa rikkaaksi.

Viekkaasti on multa viety
sydän — sekä lompakko...
Voisin vaikka jokeen juosta —
mutta se on jäässä jo!

Миян сёрни вöліс долыд,
Миян сёрни нюжаліс,
Сы понда мый пызан вылын
Бур доз вина сулаліс.

Буракö, эг этша юö,
Шонавлыштлöм юрын вем,
Сы понда мый сылөн гöтыр
Зэв нин муса лоис мем.

1868

Juttelimme leppoisasti,
juttelimme kauankin,
siksi, että hän toi pöytään
uljaan viinaputelin.

En vain pääni lämmikkeeksi
kallistanut pulloa;
siksi, että liian rakas
on jo hänen vaimonsa.

Ӧтпыр зэв мем дзугыль лоис,
 Ас пиӧ эз ло нин тӧрӧм!
 Мый нин? — шуа. Пурт ме босьті —
 Да и вунді... няньысь шӧрӧм!

Мӧдысь сьӧлӧм потліс шогысь,
 Видзӧд — гӧгӧр дзугси, гартчи...
 Дыр-ӧ?... Шыбытчи ме юӧ —
 Да ме мӧдлапӧлас вартчи!

Коймӧдысь ме ёри олӧм,
 Кувны ковмис меным бара —
 Шыбытчи нин би вылӧ сӓж —
 Да и ӧзті ме сигара!

Пуртӧй, ваӧй, биӧй! Кызди
 Дона олӧмӧс ті босьтад?
 Шогысь тіянӧс ог корсь нин...
 Шогъяс! Асьныд менӧ косьтад!

Kerran uuvuin elämääni,
uskoin: tukehtua alan!
Mitä tehdä? Tartuin veitseen,
sillä viilsin — leipää palan.

Toisen kerran murhe mursi
sydäntäni surkeasti...
Kuinka kauan? Juoksin jokeen —
uin sen toiseen rantaan asti!

Taaskin tuntui elämäni
kuolemaksi kirotulta.
Liekkeihin jos heittäytyisi? —
Otin sikariini tulta.

Veitsi, vesi, tuli! Kuinka
elämäni kalliin viette?
Suruuni en teitä etsi.
Surut! Itse kyllin liette!

ГУГОВЛӦН

Дас во олі ме, мед вӧліс мамлӧн акань
 И мед эз вӧв сылы дзуглясьны минут...
 Мӧд дас олі ме, мед велӧдчыны умтӧдз
 И м'оз тшыгъявны роч велӧдысьяс тут.
 Коймӧд дассӧ ас вӧсна нин кӧсйи овны —
 Бара кынӧм сэн эз бура пуны кут!
 Ружмасны и мукӧд орган нельӧд дасӧ;
 Со нин синмӧй доймӧ... Ӧні бергӧдчас-ӧ
 Мелань ен? Зэв кевмыся, мед висьӧм
 Регыджыка жугӧдыштас лы-сьӧм!

1870

GUGOV:

Vuosikymmenen jo elin äidilleni,
ettei hetkeäkään ehtis suremaan.
Toisen opinnoille, jotta eivät nälkää
näkis opettajat Venäjänkään maan.
Kolmannen jo aioin elää itselleni —
vatsani ei enää terve olekaan!
Neljäs kymmen: kuihtuu koko sisustani,
silmänikin sammuu... Nytkö Jumalani
vastaa? Rukoilen vain, että luuni
pian murskaks polttais taudin uuni!

Бара шог, дзик өтка шог мем!
Мед көть эльтіс эськө кодкө,
Код вылө кө шуны позис,
Ас вылө вом сөмын доджө...

Вомөй ошкө енмөс, йөзөс;
Енмыс пө оз көсйы лёксө;
Йөзыс пө тай, он кө сетчы,
Эльтнысө оз лысьтны воксө!

Surua vain yhtä mittaa!
Jospa joku kiroaisi,
että oman napinansa
julki sanotuksi saisi.

Suuni kiittää Luojaa, kansaa:
Luojahan ei pahaa sallis,
kansakaan ei kiroo, sille
veljen rauha on niin kallis!

ГУГОВЛӢН

Висьӧ менам морӧс,
Висьӧ менам син;
Дерт, мем шог, а тайӧ,
Вокъяс, абу сплин.

Уджалӧ-ӧ гыӧ
Грезд кыз кодзувкот,
Сӧрӧ-ӧ зон нывлы
Долыд анекдот.

Тайӧ важ ног воӧ
Сьӧлӧм вылӧ мем,
Ме ог вӧйтчы, юас
Мед мый сэні-й эм.

1874—1875

GUGOV:

Rintani on sairas,
silmiin koskee niin;
suru, veljet, se on
enemmän kuin *spleen*.

Käykö kylän kansa
työhön uuraaseen,
kertoneeko poika
kaskun tytölleen?

Sydämeeni palaa
kaikki entinen.
Kysykööt, en salaa,
kerron kaiken sen.

ПАСЪЯС СИНТӨМЛӨН

I

Весьшөрө ме мысся: пемыдва оз мын!
 Ва пыр аддзыны мем лоас тэнө, югыз!
 Зэв нин сёр мем лоис тиян лун шөрын,
 А вой матыстчө на, пемдөмсө он дугөд!..

Коркө, уна уджавлиг,
 Виччысылі ме гусьоник
 Ойбыртан кад, вой, мед аски
 Бара пелька уджалас ки.
 Муніс тайө райса кад.
 Немкерөм и пемыд — ад:
 Зарни асыв ог нин виччысь,
 Удж вылө ме ог нин мыччысь!

II

«Дыр-ө гортын пукавны мем? Петлө!» —
 Шуи ме — и войбыд ветлі...
 Кар сайө тай кызья менам петсьөм,
 Кодыр йөзлөн шонді вөлі лэччөм.
 Менсьым равзөм эз кыв некод ылысь;

SOKEAN MERKINTÖJÄ

I

Vaikka kuinka pesen, silmiini se jää,
maailmani eteen sama musta vesi.
Keskipäiväni on iltahämärää,
yö, jo kohta saavut pimeyksinesi!

Väsyneenä varhemmin
salaa sitä odotin,
omaa lepoaikaa, yötä,
jonka jälkeen jatkaa työtä.
Siinä oli taivaani.
Nyt on yöni helvetti:
aamun kultaa odottamaan
pysty en, en työhön samaan.

II

«Lähden! Enempää en istu tässä!»
sanoin — kuljin pimeässä...
Kauas kulkea on raskaanlaista,
kun ei toisillekaan päivä paista.
Kaukana ei kuultu huutoani:

А кык шонді аслам кымӧс вылысь
 Усьӧма — и эг кууж бергӧдчыны...
 Синтӧмавны колӧ велӧдчыны!
 Эз вӧв долыд меным, кодыр зэрӧн
 Резіс чужӧмӧ и нӧйтіс шерӧн;
 Эг ме вермы зэв и дзугыльмыны:
 Синтӧмавны колӧ велӧдчыны!
 Тӧдлі шогъяс! Мудзмышт ме эг пукав;
 Ветлігӧн эг этшаысь му люкав:
 Водзын мыльк да ва гӧп ланьтӧмаӧсь...
 Уси мытшасьмышт и петі ваысь
 Вӧрзьӧм кокӧн... Синтӧмкӧд, дерт, бура
 Коркӧ пондас овны и натура,
 Оз кӧ пыр кут сійӧс коньявлыны...
 Синтӧмавны колӧ велӧдчыны!
 Чужӧмӧй и паськӧм шуралісны
 Асья тӧв вылын-и вайӧдісны
 Войдурӧс сэк ичӧт мӧсвӧтлысьяс гортас...
 Позьӧ миян адзыны бур мортӧс!

III

Адзывны мем мамӧс вӧлі колӧ,
 Кутшӧма нин сійӧ пӧрысь олӧ?
 Да пӧ важӧн пемдӧма н сія...
 Кыдзи адзысям ми эня-пия?
 Коді мем, код чой-вок, код бур тӧдса,
 Коді лёк йӧз — менам синлы пӧдса...
 Кыдзи нӧ ме бурьяс костӧ инма?
 Менам эм на сьӧлӧм югыд синма!

kaksi aurinkoa otsaltani
 putosi — niin jäivätkin ne kaksi...
 Täytyy opetella sokeaksi!
 Hauskaa ei se ollut: sade nyyhki,
 raekuuro kasvojani pyyhki.
 Vaan en käynyt liian apeaksi:
 täytyy opetella sokeaksi!
 Kovat koin! Niin, levähtäen tuskin,
 kesken matkan usein maata puskin:
 kumpu, vesikuoppa sattui tiehen,
 ääntä päästämättä kaatoi miehen...
 Nousin vaivoin... Luonto sokealta
 vaikka vielä sieppaa jalat alta,
 kenties muuttuu armeliaammaksi...
 Täytyy opetella sokeaksi!
 Paimenpojat sitten taluttivat
 kotiin kulkumiehen, kuivattivat
 kasvot, vaatteet aamuahavassa.
 Vielä hyvyttä on maailmassa!

III

Äitiäni nähdä haluaisin,
 kuinka vanhus elää, tietää saisin.
 Mutta sokea on hän niin ikään —
 toisiamme emme näkisikään.
 Ken on ystäväni, omaiseni,
 hyvä, paha — yhtä silmilleni.
 Kuinka sitten löydän oman väen?
 Sydämellä yhä tarkkaan näen!

IV

Тут кө синмөй бердас,
 Кодкө, гашкө, вердас.
 Cogito, vel rex,
 Quam mandavit lex,
 Vel spiritus sanctus, quam
 Пернаа йөз виччысям.
 Кыдзи лоас сэн, а колө төдны:
 Тшыгыявыв ва юигөн
 Гудыр гөптысь кымыньөн
 Синтөм вермас сэк жө-й пөдны...
 Арталіг философ ног
 Абу на сэн ыджыд шог.
 Шогыс сэк, кор овмөдча...
 Югыдтөг и эбөстөг сэк эновтча,
 Понда вөймыны пыр лунысь-лунө...
 Вильсө ог төд, важыс вунө,
 Быд бур адзывтөг и лыддытөг.
 Быдсө төда: кыдзи нө оз ляк
 Сэки менө-й Пальса дяк?
 Кыдзи оз пет сылөн лөг?
 Вундас бара: «Тайө виршьяс керысь,
 Көть и синтөмджык Гомерысь,
 Бөбджык Каспар Гаусерысь!»

IV

Silmäni jos umpeen jää,
 joku kenties elättää.
Cogito, vel rex,
quam mandavit lex,
vel Spiritus sanctus, quam,
 kristikansa, odotamm'.
 Kuinka käykään, täytyy muistaa, että
 rapakonkin partaalla
 sokea voi hukkoa
 särpiessään kuravettä.
 Filosofin kannalta —
 eipä suruun aihetta.
 Suru liittyy elämään...
 Nyt vain valoa ja voimaa vaille jään,
 eläimeksi muutun, tietämättä,
 lukematta, näkemättä,
 kaiken entisen voin unohtaa.
 Miksi minua ei tallaamaan
 Pal'sa-pappi saavukaan?
 Nyt hän voisi lausahtaa
 viiltävästi: «Tuolta suoltuu sana
 vielä Homerosta sokompana,
 Kaspar Hauseria tollompana!»

V

Менӧ ворсны гораньӧн
Ичӧт пиян корӧны.
Пышъявны ог понды, шуа,
Колӧкӧ ме кутала.

Лӧсялім-и синъясӧс
Кӧрталӧны чышъянӧн,
Кӧрталӧны, ноксьӧны зэв,
Мед ог аддзы нинӧм ме.

«Кӧртав сійӧс ёнджыка!
Син джын, вокӧ, тыдалӧ,
А оз высьтав, эстшӧм мудер!» —
Ӧти шуӧ ме йылысь.

Лэдзисны — и куті ме
Нель-ӧ-витӧс ӧтпырйӧн.
Венсьыны сэк менам пиян:
«Быдсӧ аддзис пӧ, да кысь!»

Выльысь кӧрталісны; пыр
Бара зонмӧс куті ме.
«Быдсӧ аддзӧ!» — шуалӧны, —
«Да оз висьтав веськыда!»

— Висьтала ме веськыда,
Весьшӧрӧ м'оз вежныд пет...
Во гӧгӧр пыр таdzi ворса —
Эшти ёна велавны!

V

Sokkosille pyytävät
pikkupojat minua.
Sanon, etten karkuun juokse,
kiinni otan mieluummin.

Sovittiin, ja silmäni
huivin peittoon sidottiin,
sidottiin, ja tiukkaan solmuun,
etten mitään näkisi.

«Sido, veikko, tiukempaan!
Toinen silmä siltä on
näkyvissä, vaikkei kerro!»
sanoo yksi minusta.

Irti pääsin — kiinni sain
neljä-viisi sukkelaan.
Pojat siitä kiistelemään:
«Sehän näkee — kuinka niin?»

Toisen kerran sidottiin.
Jälleen pojat kiinni sain.
Tuumivat: «Se näkee kaiken,
ei vain meille tunnusta!»

— Voinhan suoraan tunnustaa,
ettei kateeksenne käy...
Koko vuoden tätä leikin —
siinä ehtii oppia!

VI

Быдся гораньён ме ворслі!
 Эг пыр кутлы, а пыр корслі.
 Көртаси ме эськө дас нель арён
 Омофорён көть оларён!
 На пыр эг ме аддзы эськө му выв,
 Да ме мувывсасө сэк эг юав!

Регыд вежсьыліс сэк олём;
 Вежсялісны дум и колём...
 Абу ангел тай быд монак нима!
 Лөздукөс, мундир и схима —
 Ас көп серти пасьтасьёны наён,
 А ме вөлі көртасьла боаён.
 Мича ныра мукөд лунё
 Бур сьөлёма вылө мунё...
 Кызь арөса ышман ныр ни сьөлём
 Сук боа пыр важён вөлём
 Оз аддзы — и майбыр! Но Киприда
 Пышйис кысь, сюрис мем Фемида.

Синъясөс мем көртавлігөн
 Сэк Фемида гусьёникён
 Юрист-горань меным серавлывліс,
 Серамас и шог көть кывліс...
 Тырмас, вокьяс! Сэсса ог ме йөртав
 Йөзөс тюрьмаө — и сәи ог көртав!

VI

Sokkosilla leikittelin.
 Sainko kiinni? Tavoittelin.
 Olin neljäntoista — halusin
 papinkaavun laskoksin
 silmät peittää, maata näkemättä,
 maallisista mitään kysymättä.

Elämäni muuttui pian,
 mieli, tunteet tarvitsijan...
 Eivät ole munkit enkeleitä!
 Suitsukkeet ja kaavut heitä
 eivät muuta. Itse kaavun heitin,
 naisen kaulapuuhkaan silmät peitin.
 Kaipasin vain nöpönenää,
 hyvää sydäntä en enää...
 Kaksikymmenvuotias ei tästä
 entisestä elämästä
 mitään nähnyt — mutta ohi meni
 Kyprotar, jäi Themis osakseni.

Siteen luoden silmilleni
 juridiikka-leikilleni
 Themis naureskeli, vaan — niin luulin —
 naurussa myös surun kuulin...
 Riittää, veljet! Vankilaan en heitä
 ihmistä, en silmiäni peitä!

Олі быдсяма йӧз дінын,
 Кодкӧд ворслі, вунӧді нін...
 Пыравлі ме школаӧ и сулі
 Школярьясӧс ворсіг. Шулі:
 «Корсьӧ, адзад!» Но ме весьӧпӧрны
 Эг вермы, мед важ курс выльысь сӧрны.

Ой, кӧть олӧм меным дона,
 овны мудзи, мудзи ёна...
 И мый ичӧт дырья вӧлі колӧ,
 Дум вылӧ мем бара волӧ:
 Бара му выв лоис меным тюрма;
 Дыр-ӧ петан ӧдзӧсӧ ог сюр ме?

И кӧть сідз жӧ пемыд гу сай,
 Ми-воклы сы горань муса;
 Тамыш син ни кузь беды сэн оз ковны,
 Сэтӧн вошӧмысь оз повны;
 Гу пытшкысь тай туйяс разӧдчӧны
 И быд туйӧд пасӧдз воывлӧны!

VII

Висьтавласны, олас-вылас
 Вифинияын Финей;
 Сійӧ эз вӧв ме моз чинтӧм,
 Сійӧ вӧліс ме кодь синтӧм.

Tuskin muistan, minne veikin
 tieni, kenen kanssa leikin...
 Menin kouluun, kouluväen
 kanssa leikin, selittäen:
 «Etsi, löydät!» Enkä pelästynyt,
 vanhaan houreeseen taas jähmettynyt.

Oi, on elämä niin kallis —
 väsymys ei elää sallis...
 Mitä joskus lapsen mieli haluaa,
 mieleeni se nyt taas palaa:
 vankeus on elämäni tulos;
 enkö kohta täältä löydä ulos?

Haudan pimeyteen mennän
 leikin sokkoa kuin ennen;
 pitkä sauva tarpeeton on siellä,
 eksytä ei sillä tiellä;
 haudan takaa tiet jos eroavat,
 kaikki määränpäähän johdattavat!

VII

Eli kerran, taru kertoo,
 Bithynian Phineus,
 mahtavampi minua,
 mutta yhtä sokea.

«Тэ моз ми ог пөдө муын» —
 Гарпияс рахсьоны: —
 «Колльодам ми гу вылөдзыд —
 И бөр карө — гуын көдзыд...

Паськыда ми югыз вылын
 Гулюяскөд, кутшьяскөд
 Лэбалам, ог гуө пырө...
 Кув, эн пов! И шог сэн бырө!»

VIII

Садмысьт асылын ог восьтыв
 Колян синьясөс ме дыр;
 Эг-ө тут нин вошты луньяс
 Войковнас, ме пола пыр...

Синьясөс ме восьтөдала
 Полігтырйи ньөжйөник...
 Асыв адзывла на өнөдз —
 Ва пыр моза, этшаник...

Инда өшинь; еджыд чышьян
 Сёрнитысылысь аддза на...
 Эсаульша! Синтөммыны
 Пола ме не тэ вөсна.

Тэ он шыбит менө бурөн,
 Сөмын, гашкө, дөзмөдас...
 Мөд ног сэжи оз и позь тай,
 Сэжи муса пышйывлас.

«Maahan emme sua seuraa»,
 räähkäisevät harpyijat,
 «saatamme vain hautaan asti,
 lähdemme taas sukkelasti...

Kuljemme vain siellä, missä
 kotkat sekä kyyhkyset,
 emme haudassasi tuolla...
 Suru, pelko pois! Saat kuolla!»

VIII

Silmieni jäännöksiä
 aamuin pelkään avata;
 pelkään, että pimeyttä
 erota en valosta...

Vähitellen, peloissani
 silmiäni availen...
 Niin kuin veden läpi näen
 vielä aamun hivenen...

Ikkunasta puheen kuulen,
 valkohuivi häilähti...
 Toisen vaimo! Sokeutta
 pelkään, mutten vuoksesi.

Tiedän, ettet hevin hylkää,
 mutta saatat ärsyttää...
 Eipä toisin voisi olla,
 muuten luokseni et jää.

Пола, кодыр синтöмма ме,
 М'оз шу муса эсаул:
 «Эз кө гөтыр выlö видзöд,
 Эськö синтöмөн эз кул.

Сэк эз вежöкты тай эськö
 Бур Микола нинöкор,
 И эз дорйы эсаулöс,
 И эз мыждöм вöв майор!»

IX

Локтö менам вой,
 Локтö кузь и сьöд,
 Ыджыд воськола,
 Мудзöм оз тай тöд...

Керöс эн сувтöд
 Сылы туй вылас —
 Сійö енвевтöдз
 Мусянь чечыштас!

Море эн вольсав
 Сылы кок улас —
 Пöльысь кокныда
 Вавыв исковтас!

Оз лышйы та вой
 Биысь, шомысь моз...
 Сыысь саöссияс,
 А оз югды поз!

Pelkään, että ystäväni
sanoo: «Puolisoani
jos ei oisi nähnyt, ei hän
sokeana kuolisi.

Kunnon Mikola ei silloin
epäilisi ikinä,
ystävää ei puolustaisi,
eikä kantais syytettä!»

IX

Yöni saapuu jo,
pitkä, pimeä,
suurin askelin,
levähtämättä.

Vuorta tielleen ei
auta kohottaa —
maasta taivaaseen
se voi kurkottaa!

Merellä jos tien
koetat sulkea,
kepeään se käy
veden pinnalla!

Eipä karkota
tuli, kekäle...
Itse nokeutuu
eikä valaise!

Локтö менам вой,
 Локтö кузь и сьöд,
 Ачыс нем оз шу
 И оз бур кыв тöд.

Быд сер вуштöма,
 Быдтор сорлалöм
 Пемыдын-и ме
 Сöмын торъялöм...

Шондi кусöдiс
 И оз ломзьöд мем
 Тöлысь-кодзувсö,
 И оз ломзьöд нэм!

Синъяс көрталіс,
 Мед не адзыны,
 И эз көртав вом,
 Мед мем лолавны!

Х

Кытчö тi дзебинныд мамöс?
 Нуöдö гу вылас писö.
 Öти пуд кыкнанлөн... Нуöдö —
 Ньюжöдöм кисö!

Гаж вылö битöмöсь синъяс,
 Шог вылö синваөн тырöсь...
 Няра эг бöрдыв, мед вöвліс шог
 Курыд и гырысь!

Yöni saapuu jo,
pitkä, pimeä,
ei se kuuntele,
saapuu mykkänä.

Haavat hiertyen
pitkään pimeään
aivan sekaisin
yksinäni jään...

Päivän peitti yö
eikä lämmitä,
kuuta, tähteä
ei se sytytä!

Sitoi silmäni,
etten mitään nää —
auki jätti suun,
niin voin hengittää!

X

Minne te äitini veitte?
Hautaa ei poikansa tiedä.
Saman sain kohtalon... Haudalleen
voitteko viedä?

Ilo ei silmiin tuo tulta,
suru ne kyynelin valaa...
Liioin en itkenyt, murhe niin
paisuu ja palaa!

Чөжсьöма синваöй öнi...

Маманöй! Гу вылад уся...

Мый тэ-меа зэв шудтöмöсь,

Абу тай гуся!

1870—74

Paljon jo kyyneltä kertyi...
Äitini! Haudalles palaan...
Onnettomia me molemmat,
ei se jää salaan!

Ой, олөм, олөм! Тэнсыд донтө
 Ме лэпта лунысь лунё.
 Ми тэкөд видчыны ог пондө,
 Тэ кольччы, а ме муна...

Тэ, олөм, майбыр помтөм нэма
 И коркө шаньджык лоан...
 И мыйла менам мустөм тема
 Пыр «кулөм», гөгөрвоан.

Мед вешъяс, тэ дінө ме мелі;
 Сідз кывла унджык буртө...
 Во кызь вит тэнсыд няйттө келі,
 Көть вит час дзоридз курта...

Быд дзорыдз регыд косьмас, кулас,
 Да-й ме тшөтш вөлись накөд!
 Ой, мөд йөз коляс енвевт улас...
 Ой, енмөй, менө такөд!

Ой, олөм, олөм! Тэнсыд донтө
 Ме лэпта лунысь лунё.
 Ми тэкөд видчыны ог пондө,
 Тэ кольччы, ме... дерт, муна...

Oi elämä! Taas kalliimpana
päiväsi mulle toistuu.
Ei meille tarpeen riidan sana,
kun jäät, tää poika poistuu...

Oi loppumaton! Päiväs vasta
käy vielä kauniimmiksi...
Jos heitän puheet «kuolemasta»,
elämä, tiedät, miksi.

Sinua muistan lempeämmin,
se auttaa jonkin verran.
Iän kaiken liejussasi rämmin,
ja kukan löysin — kerran.

Pian kukka kuihtuu kukan lailla,
niin soisin kuolevani.
Vaan toiset elää näillä mailla —
nyt auta, Jumalani!

Oi, elämä! Taas kalliimpana
päiväsi kallis toistuu.
Ei meille tarpeen riidan sana,
jää vain — tää poika poistuu...

CASTRENIANUMIN TOIMITTEITA

1. Erkki Itkonen, Terho Itkonen, Mikko Korhonen, Pekka Sammallahhti: Lapin murteiden fonologiaa. 1971.
2. Pekka Sammallahhti: Material from Forest Nenets. Grammatical Sketch, Two Short Texts, Vocabulary. 1974.
3. Pertti Virtaranta: Vienalaisia lastenlauluja. 1973.
4. Mikko Korhonen, Jouni Mosnikoff, Pekka Sammallahhti: Koltansaamen opas. 1973.
5. Seppo Suhonen: Liivin kielen näytteitä. 1975.
6. Viljo Nissilälle 21.8.1973.
7. Lauri Posti ja Terho Itkonen (toim.): FU-transkription yksinkertaistaminen. 1973.
8. Eero Kiviniemi, Ritva Liisa Pitkänen, Kurt Zilliacus: Nimistöntutkimuksen terminologia. Terminologin inom namnforskningen. 1974.
9. Seppo Suhonen: Lähisukukielten muoto-oppia ja lainasuhteita. 1974.
10. Eila Hämäläinen ja Kaisu Juusela (toim.): Castrenianum. 1975.
11. Eila Hämäläinen und Kaisu Juusela (red.): Castrenianum. 1975.
12. Vienan runonlaulajia ja tietäjiä. Aatu Kurosen (1907), Petri Lesosen (1908) ja Iivo Marttisen (1908) muistiinpanot. Julk. Helmi Virtaranta. 1975.
13. Suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen symposiumi Petroskoissa 26. —27.3.1974. 1975.
14. Pekka Sammallahhti: Sodankylän saamelaisten entistä elämää Elsa-Marja Aikion kertomana. 1975.
15. Pertti Virtaranta: Karjalaisia sananlaskuja ja arvoituksia. 1976.
16. Fennistiikan opinnäytteitä 1886—1975. 1977.
17. Juha Janhunen: Samojedischer Wortschatz. Gemeinsamojedische Etymologien. 1977.
18. Pertti Virtaranta: Inkeriläisiä sananlaskuja ja arvoituksia. 1976.
19. Kaisu Juusela ja Heikki Paunonen (toim.): Murrenäytteitä sadan vuoden takaa. 1978.

20. Ilmari Vesterinen: Pääpainollisen tavun jälkeisen soinnillisen dentaalispirantin edustus Tuuloksen murteessa. 1980.
21. Tamás Márk ja Pirkko Suihkonen (toim.): *Folia Hungarica* 1. 1981.
22. Jarmo Elomaa (toim.): Inkerin bibliografia. 1981.
23. Kasvumaa. Eeva Niinivaaran kirjoituksia vuosilta 1923—1981. 1981.
24. Viljo Tervonen ja Irene Wichmann (toim.): Suomalais-unkarilaisten kulttuurisuhteiden bibliografia vuoteen 1981. 1982.
25. Mikko Korhonen ja Pertti Virtaranta (toim.): Ulkomaanlehdotrit Unkarissa 17.—22.5. 1982. 1983.
26. Fennistiikan opinnäytteitä II. 1984.
27. Lauri Kettunen: Vatjan kielen Mahun murteen sanasto. 1986.
28. Ilkka Firon ja Mikko Korhonen (toim.): *Folia Hungarica* 2. Unkaria Suomessa. 1987.
29. Aulis J. Joki: Kaukomailta ja työkammioista. 1988.
30. Ritva Liisa Pitkänen, Jorma Rekunen ja Jyrki Kalliokoski (toim.): Lapinjoen varrelta. 1988.
31. Seppo Suhonen (toim.): Ferdinand Johann Wiedemannin muisto. 1989.
32. Tiit Kukk: Vesjegonskin karjalaisten tšastuškoja. 1989.
33. Márta Csepregi (toim.): *Folia Hungarica* 3. Helsingin yliopiston unkarilainen laitos 60-vuotias. 1989.
34. Márta Csepregi (toim.): *Folia Hungarica* 4. Esitelmiä unkarin kielestä. 1989.
35. Riho Grünthal, Sirpa Penttinen & Tapani Salminen (eds.): IFUSCO 1988. Proceedings of the Fifth International Finno-Ugrist Students' Conference, Helsinki, 22–26 May 1988. 1989.
36. Johanna Laakso (toim.): Komin kansan ensimmäinen runoilija. 150 vuotta I.A. Kuratovin syntymästä. 1990.

Castrenianumin toimitteita

Suomalais-ugrilaista sukukieltämme komia eli syrjääniä puhuu Kominmaalla, pohjoisen Uralin länsipuolella sijaitsevalla laajalla alueella, nykyään äidinkielenään yli kaksisataa tuhatta ihmistä. Komin kielellä ilmestyy jatkuvasti kaunokirjallisuutta ja lehtiä, ja sen opetusta Komin ASNT:n kouluissa pyritään tätä nykyä entisestään tehostamaan. Komin kielellä kirjakielenä onkin pitkät perinteet: vanhimmat kirjalliset muistomerkit, Permin piispan Tapanin kehittämällä aakkosilla kirjoitetut ns. muinaispermiläiset tekstit, ovat 1300-luvulta.

I. A. Kuratov (1839 — 1875) oli komien kansallisen taiderunouden perustaja. Hän polveutui komilaisesta maalaispappi- ja talonpoikaissuvusta, toimi opettajana ja keisarikunnan sotilashallinnon virkamiehenä eikä lyhyen elämänsä aikana saanut runoistaan julki kuin muutaman kappaleen. Jälkimaailma, joka vasta kymmeniä vuosia hänen kuolemansa jälkeen pääsi tutustumaan hänen kirjalliseen jäämistöönsä, hämmästytti hänen runoutensa syvällistä vilpittömyyttä ja sitä taitoa, jolla Kuratovin aikoihin kirjallisesti lähes täysin viljelemätön komin kieli on saatu taipumaan eurooppalaisen runouden klassisiin muotokeinoihin. Kotimaassaan Kuratovia on 1920-luvulta lähtien, jolloin hänen säilyneet runonsa tulivat yleisön tietoon, ansaitusti kunnioitettu kansallisrunoilijana, komien Aleksis Kivenä.

Tässä kirjassa julkaistaan kolme Kuratovin tuotantoa ja elämänvaiheita käsittelevää esitelmää, jotka pidettiin 30.11.1989 Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen laitoksen järjestämässä Kuratovin syntymän 150-vuotisjuhlasymposiumissa, sekä Kuratovin runoja suomennoksineen.